

T.C.
Kastamonu Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı
İslam Hukuku Bilim Dalı

İSLAMİ BANKACILIK SİSTEMİNDE
FIKHÎ DENETİM KURULU
(Yüksek Lisans Tezi)

ALMABRUK H. SULAIMAN BEN KHAIL

DANIŞMAN
YRD.DOÇ.DR.RECEP ÖZDİREK

Kastamonu 2017

T.C.
Kastamonu Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı
İslam Hukuku Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

İSLAMİ BANKACILIK SİSTEMİNDE
FIKHÎ DENETİM KURULU

ALMABRUK H. SULAIMAN BEN KHAIL

DANIŞMAN
JÜRİ ÜYESİ
JÜRİ ÜYESİ

YRD.DOÇ.DR.RECEP ÖZDİREK
DOÇ.DR. . BURHAN BALTACI
YRD.DOÇ.DR. ÖMER FARUK HABERGETİREN

KASTAMONU 2017

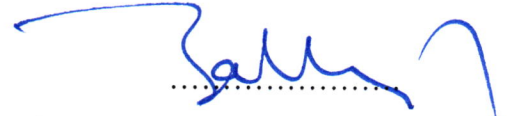
TEZ ONAYI

Almabruk H. SULAIMAN BEN KHAIL tarafından hazırlanan " İslam Bankacılık Sisteminde Fıkhî Denetim Kurulu" adlı tez çalışması aşağıdaki jüri üyeleri önünde savunulmuş ve oy birliği / oy çokluğu ile Kastamonu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı'nda YÜKSEK LİSANS / ~~DOKTORA~~ TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Danışman

Yrd.Doç.Dr. Recep ÖZDİREK
Kastamonu Üniversitesi

Jüri Üyesi

Doç.Dr. Burhan BALTACI
Kastamonu Üniversitesi

Jüri Üyesi

Yrd.Doç.Dr. Ömer Faruk HABERGETİREN
Karabük Üniversitesi

16 /05/2017

Enstitü Müdürü

Prof.Dr. Duran AYDINÖZÜ

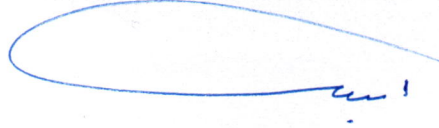

TAAHHÜTNAME

Tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada bana ait olmayan her türlü ifade ve bilginin kaynağına eksiksiz atıf yapıldığını bildirir ve taahhüt ederim.

İmza

ALMABRUK H. SULAIMAN BEN KHAIL

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

İslami Bankacılık Sisteminde Fıkhî Denetim Kurulu

ALMABRUK H. SULAIMAN BEN KHAIL

Kastamonu Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı

DANIŞMAN: YRD.DOÇ.DR.RECEP ÖZDİREK

İslami Bankacılık Sisteminde Fıkhî Denetim Kurulu

Bu araştırma İslam ekonomisi alanındaki, İslami faaliyetlerin düzeltilmesini ve şer’i denetimin İslami bankalardaki işlemlerin kontrolünde, dini yönden pratik uygulamalarda periyodik izlemler yapmak suretiyle rolünü etkinleştirmeyi hedeflemektedir. Bu hassas açıdan ekonomi yönünden İslami bankaların ilgisini vurgulamaktadır. İslami bankalar klasik bankalardan birçok yönden farklıdır. İslami bankaların yönetim kurulundan tam bağımsız, şeri denetim kurulu olarak bilinen bir kurul tarafından şer’i denetime tabi tutulması bu farklardandır. İşte bu mesele araştırmamın konusudur. Araştırmamın konu başlığı; ‘İslami Bankacılık Faaliyetlerinde Şer’i Denetim Kurulu’dur. Bu kurul İslam dininin kaynaklarından çıkarılan dini fetvalar olarak bilinen bir takım kurallara uygun hareket eder. Bu kurulun incelemeleri yönetim kurulu ve ortakların belirlenmesi, feshi ve ücretlerini belirleyen ortaklardan oluşan genel kurula sunulur.

Bazı İslami bankalarda bir takım kusurlar bulunmasına rağmen, birçok İslami bankada hataların ve işlemlerin düzeltilmesinde, faaliyetlerin geliştirilmesinde ve daha iyi performanslarda şer’i denetim heyetleri önemli rol oynamaktadırlar.

Bu araştırma İslami bankalarda çalışanlara kısaca bilimsel ve pratik kazanımlar kazandırmakla beraber bu bankalarda uygulandığı üzere, şeri denetimin hedef, özellik ve anlaşılmasında tektir. Aynı zamanda bu araştırma bu heyetin sorumluluğunu nasıl yerine getireceğini, bir açıdan iç kontrol ve muhasebe kaynakları arasındaki ilişkiyi de ortaya koyarken bir başka açıdan merkez bankası ile aralarındaki ilişkiyi de açıklamaktadır.

Bu konumuzu üç fasıla ayıracak birinci fasılda İslami bankaların geçirmiş oldukları evreleri gelişimini ve ifade ettiği manayı ihtiva eden bir giriş işleyeceğiz. Bu birinci konunun içeriğidir. İkinci konuda ise araştırmamızın konusu olan şer'i denetimin tarifini meşruiyet delillerini ve kendisine olan ihtiyacı ele alacağız.

İkinci fasıl: bu fasıl şeri denetimin anlamını, denetimin önemini, çeşitlerini, şer'i ve kanuni oluşumunu, hükmünü ve diğer isimlerini kapsadığı gibi aynı zamanda İslami bankaların örgütsel yapısındaki denetimin konumunu da içermektedir.

Üçüncü fasıl: bu fasıl denetimin üyeleri, sayısı, özellikleri ve İslami bankaların şer'i denetim üyelerinde olması gereken şartları içermektedir. İkinci konu şeri denetim üyelerinin kusurlarından doğan hukuksal sorumlulukları içerir. Üçüncü konu heyetin zor görevleri ve bu heyetin kararlarının geçerliliğinin zorunluluğudur

Anahtar Kelimeler: Finans kurumu, islami banka, danışma, kontrol.

2017, 73 Sayfa

Bilim Kodu:

ABSTRACT

MSc. Thesis

Islamic Supervisory (Control) commission for Islamic Bank System

Almabruk H. SULAIMAN BEN KHAIL
Kastamonu University
Institute for Social Science
Department of Basic Islamic Sciences

Supervisor: Assist.Prof.Dr. Recep ÖZDİREK

The purpose of this message is to rationalize the Islamic activity in the Islamic economy field and activating the role of the Shari'a making them a means of setting the right to work in Islamic banks and then periodic follow-up process for applications in terms of legitimacy and which highlights the interest of Islamic banks in this sensitive aspect of the economic life of the different Islamic banks conventional banks in many things, including that they are subject to legal control by the body with full independence from the executive organs called the Supervisory Board legitimacy and this is the subject of my namely (Sharia Supervisory Board on the Islamic banking business) and working that body, according to a set of derived controls sources of Islamic law called Fatawa legitimacy, and reports to the board of Directors and to the General Assembly of the shareholders that you set and isolate and determine their fees.

We have the legitimate oversight bodies in many Islamic banks play an important role in correcting errors and evaluating transactions and development activities and improving performance for the better, despite the presence of some of the shortcomings that still exist in some Islamic banks.

Specializes this message in a statement the meaning of the Shari'a, its objectives and its terms of reference as applied in Islamic banks, with exposure to very briefly for the rehabilitation of scientific and practical for workers, and how this body works assigned to them, and the statement of the relationship between the audit and internal control on the one hand, and between the auditor and the bank Central on the other hand.

And it will in our research this by dividing the search into three classes for the first quarter preliminary contains About clarify Islamic banks from the concept and the origins and stages that once out of this with respect to the first part, while the second section contains About the theme in search of a Sharia Supervisory defined and evidence of legitimacy and need them.

Chapter Two: This chapter contains the Shari'a terms of its concept and the importance of oversight and kinds and adaptation in terms of the legal and legitimate rule and denominations as also contained a control site in the organizational structure of Islamic banks.

Chapter III and was contained this chapter on the members of the control and the number and specialization and the necessary conditions provided by the members of the Shari'a Islamic banks, it also contained a Liability to shorten the Sharia Supervisory members and their contributions, and included mandatory decisions of the Commission and the difficulties which directs the Commission.

Key Word: Financial institution, Islamic bank, Supervisory , Control.

2017, 73 pages

Science Code:

TEŞEKKÜR

Bu çalışmam değerli babam ve anneme, kardeşlerime ve evlatlarıma
Kitabı yazma esnasında yanımda duran, beni destekleyen ve bana yardımcı olan eşime
Azimli ve çok sabırlı olan kız kardeşim hanaya
Eğitmen ve erdemli ninem Tâviza'ya ve vefat etmiş olan ninem Selime'ye
Derne şehrindeki Musap b. Umeyr mescidindeki sevgili kardeşlerim, gönül dostlarıma,
Kelime-i tevhit sancağını yükseltmeyi arzulayan ve hilafeti hâkim kılmaya çalışanlara,
Umutsuz kardeşlerimiz için, ümit ve cömertlik kandillerini yakmak adına, kalpleri ihlas
ile atan herkese
Mübarek Suriye şehitlerinin ruhlarına,
İslami davet alanında çalışan ve ümmetin gençleri üzerine titreyen herkese ithaf olunur.

Almabruk H. SULAIMAN BEN KHAIL

Kastamonu 2007

İÇİNDEKİLER

Sayfa	
Tez Onayı	ii
Tahhüt	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	vi
TEŞEKKÜR	viii
İÇİNDEKİLER	ix
1. GİRİŞ	1
1.1 Çalışmanın Arka Planı	2
1.1.1 Çalışmanın Önemi	2
1.1.2. Çalışmanın Hedefleri	2
1.1.3 Çalışmanın Problemleri	3
1.1.4 Araştırmanın Yöntemleri	4
2. LİTERATÜR İNCELEMESİ	5
3. İSLAMİ BANKALAR	7
3.1. İslami Bankacılık Kavramı Gelişmesi ve Geçirdiği Evreler	7
3.1.1. İslami Bankacılık Kavramı	7
3.1.2. İslami Bankaların Ortaya Çıkışı	8
3.1.3. İslami Bankaların Deneyimlerinin Geçirmiş Olduğu Evreler	10
4. ŞER'İ DENETİM, TANIMI VE KENDİSİNE DUYULAN İHTİYAÇ ZORUNLULUĞU	14
4.1. Rikabe (Denetim) Kavramının Lügat Ve İstilah Tanımı	14
4.1.1. Lügatte Rikabe	14
4.1.2. İstilahta Rikabe	15
4.2. Şer'i Kavramının Lügat Ve İstilah Tanımı	16
4.2.1. Lügatte Şer'i Kavramı	16
4.2.2. İstilahta Şer'iyye	17

4.3. Şer'i Denetimin Kendisine Duyulan İhtiyaç Zorunluluğu	17
4.3.1. Şeri Zorunluluk	18
4.3.2. Medeni Zorunluluk	18
5. ŞERİ DENETİMİN TANIMI, ÖNEMİ VE HEDEFLERİ	20
5.1. Birinci Bahis: İslami Bankalarda Şeri Denetimin Tanımı	20
5.1.1. Birinci Konu: Şeri Denetim Heyetinin Tarifi	20
5.1.2. İkinci Konu: Şeri Denetimin Tanımı	22
5.2. İkinci Bahis: Şeri Denetimin Önemi, Hedefi ve İsimleri	24
5.2.1. Birinci Konu: Şeri Denetimin Önemi	24
5.2.2. İkinci Konu: Şeri Denetimin Hedefleri	26
5.2.3. Üçüncü Konu: Şeri Denetimin İsimleri	28
6. ÜÇÜNCÜ BAHİS: ŞERİ DENETİMİN HÜKMÜ, ŞEKİLLENMESİ VE OLUŞUMU	31
6.1. Birinci Konu. Şeri Denetimin Hükümü	31
6.1.1. Emri Maruf Nehyi Münkerin Teşvikini İfade Eden Bir Grup Şeri Deliller ..	31
6.1.2. Emanete Riayet Ve Onu Muhafaza Etmeyi İçeren Bir Grup Deliller.	33
6.1.3. Hz. Peygamberin Hesap Ve Sorgulama Uygulamaları	34
6.1.4. Hz. Peygamberin İzinde Sahabe-i Kiramın Ve Halifelerin Şeri Denetim Uygulamaları	35
6.1.5. Hisbe Sistemi	35
6.2. Şer'i Denetimin Şer'i Ve Kanuni Niteliği	36
6.2.1. Denetimin Şer'i Niteliği	36
6.2.2. Denetimin Kanuni Niteliği	38
6.3. Şer'i Denetimin Oluşumları Ve Bankaların Örgütsel Düzen Yapısındaki Yeri... 40	
6.3.1. Şer'i Denetimin Oluşumları	41
6.3.2. Bankanın Örgütsel Yapısında Şer'i Denetimin Yeri	44
6.3.3. Şer'i Denetim Üyeleri Ve Bu Heyetin Kanuni Sorumlulukları	47
6.4. Heyet Kararlarının Mecburiyeti Ve İslami Banka İşlemlerinin Karşılaştığı Zorluklar	60
6.4.1. Şer'i Denetim Heyetinin Kararlarının Mecburiyet Müddeti	61
6.4.2. Denetim Heyetinin Karşılaştığı Zorluklar	62
7. SON SÖZ	64

7.1. Önemli Sonuçlar	64
7.2. Tavsiyeler	65
KAYNAKLAR	Hata! Yer işareti tanımlanmamış.

1. GİRİŞ

Hamd övdüğümüz, kendisinden yardım, mağfiret ve hidayet dilediğimiz Allah'a aittir. Nefislerin şerrinden ve kötü amellerimizden Allah'a sığınırız. Allah kimi hidayete erdirirse onu saptıracak, kimi de saptırırsa onu hidayete erdirecek yoktur. Salat ve selamın en üstünü peygamberimiz hazreti Muhammed s.a.v.in üzerine olsun.

İslam dini hayatın her yönünü kapsayan eksiksiz bir yasa olarak, toplum bireylerinin toplumsal ve ekonomik hayatını düzene koymaktadır. Adalet ve netliğiyle, faiz ticaretiyle işlem yapan diğer ekonomi sistemlerinden ayrılan İslam ekonomi sistemini zikredeceğiz.

İslam bankaları, İslam ülkelerinin dinin kesin haram kıldığı işlemler, faiz ve kredi gibi bazı problemlerinin çözümündeki iştirakinden dolayı, Ekonomik faaliyet alanında çağdaş İslami uyanışın en önemli başarılarından sayılmaktadır.

Haram olan faizli banka işlemlerinden ve ortaya çıkan sonuçları nedeniyle, İslam dinine uygun alternatif yollarla hukuki ve iktisadi eğitimler gerçekleştirildi. Bunu İslami bankalar sağlamıştır. İslam bankalarının en önemli esası bu bankalarda şer'i denetime gözetilmesidir. İslam bankaları ve şer'i denetleme arasındaki bağlantı, bizi "İslam bankaları faaliyetlerinde şer'i denetim" konusunu işlememize sebep oldu.

Herkesçe bilinmektedir ki; bankacılık işlemlerindeki düzgünlük aslında sadece şer'i denetimcilerin görevi değildir. Bu iş İslam bankalarında çalışanların ve onlarla çalışanların ortak sorumluluğudur. Bilakis hatayı anlayan ve bilen her Müslümanın Allah ve resulüne itaati, dinine sahip çıkması ve Müslümanlara yardımcı olmak için, uyarması ve hatanın giderilmesi için çalışması vaciptir.

Tüm bunlarla beraber fikhî denetim kurulu, İslami bankacılığında önemli bir yere sahiptir. Yapılacak işlemlerin fasit olmaması, faiz ve şüpheli işlemler içermemesi konusunda çalışacak, fikhen sahih işlemler yapmalarına yardım ederek ve böylece İslami kurallara uygulanmasını sağlayacaktır.

1.1 Çalışmanın Arka Planı

1.1.1 Çalışmanın Önemi

1. Şer’i denetimler İslami bankaların örgütsel varlığı ile ilişkili temel esaslardandır. İslami bankaların işlemlerinin dayandırıldığı İslamiyet’e uygunluğunu, İslam çizgisi üzerine olduğunu teyit etmek için zorunlu bir esastır.
2. Bugün, dünya İslami finans kurumlarının hızla yayılmasına şahit oluyor. Bu İslami finans kurumlarının faaliyetlerinin İslamiyet’e uygun olduğuna emin olmak gerekir. İşte bu bizim araştırma konumuz olan şer’i denetimin görevidir.
3. İslami Bankacılık Faaliyetlerinde Şer’i Denetim konusu, hakkında makaleler ve araştırmalar yapılan en önemli konudur. Çünkü bu konu mal ile alakalı, mal ise hayatın esasıdır. Ayrıca İslami finans sistemi ekonomik sistemin ayrılmaz bir parçasıdır.
4. Bu araştırmamızda, genel hatlarıyla İslami ekonomide finans denetiminin manası ile bu kavramın çağdaş uygulamasını bir araya getirmeye ve İslami bankalardaki şer’i denetim heyetlerini işlemeye gayret edeceğiz.

1.1.2. Çalışmanın Hedefleri

1. Araştırma konusunun en önemli hedeflerinden biri İslami bankalarda ve kurumlarda şer’i denetim heyetinin varlığının gerekli olduğunu ortaya koymaktır. Bu kurumlarda bu denetimin içerden ve dışardan olması gerek.
2. Hedef, İslami Bankacılık Faaliyetlerinde Fikhî Denetim finans kurumlarının başarısında önemli bir rol üstlenecek ve onların gelişmesinde etkili olacaktır.

3. Hedef, İslam ekonomi sisteminde fikhî denetim kavramını, hükmünü, meşruiyetini, oluşumunu bilmek ve İslami bankalarda fikhî denetim heyetlerinin rolünü vurgulamaktır.

4. Hedef, fikhî denetim kurulu, İslami bankaların aktivasyonunda faizli işlemlere bulaşmamaları için bir takım tedbirler olarak bu sistemin sağlıklı işleminde anahtar rolü oynayacaktır.

5. Hedef, İslami bankalardaki fikhî inceleme ve fikhî denetleme heyetinin çalışmalarını ticari bankalardaki denetleme çalışmalarıyla mukayeseli olarak ele almak ve aralarındaki farkları açıklamaktır.

1.1.3 Çalışmanın Problemleri

Bu araştırmada İlk karşılaştığım problem araştırma konum olan İslami bankalarda şer’i denetim heyeti ile ilgili herhangi bir kaynağın bulunmamasıdır. Araştırmamızda Genelde modern kaynaklar, makaleler, bilimsel araştırmalar, konferanslar ve diğer güvenilir referanslar benimsenmiştir.

Ayrıca zamanın kısıtlı olması ve daha fazla bilginin bulunmaması, beni geniş, kapsamlı bir yazı yazmamaya ve sınırlı düzeyde bilgi vermeye mecbur kıldı. Konunun özünü, esasını, önemiyetini ve şer’i denetleme heyeti ile alakalı her şeyi beyan etmeyle yetindim.

Yine ayrıca İslami bankaların karşı karşıya kaldıkları sorunları, bankaların şeriata uygun işlemleri ve fonlama formüllerine nüfuz eden riskler, diğer taraftan özel yatırım riskleri, çalışmanın problemlerini belirlemektedir. Kaldı ki İslami bankalar diğer klasik bankaların üstlendiği risklerden farklı birçok risk barındırmaktadır.

1.1.4 Araştırmanın Yöntemleri

Bu araştırmamızda tümevarım, analitik, belgesel ve karşılaştırmalı yöntemler olmak üzere dört yöntem izledim

1.1.4.1. Tümevarım Ve Analitik Yöntem

Bu yöntem Şer'i denetim ve heyetleri için yeniden düzenleme ve tertipleme için Fıkhi bir temel oluşturmak, şer'i konularda âlimlerin sözlerini ve görüşlerini incelemekten ibarettir.

1.1.4.2. Belgesel ve Karşılaştırmalı Yöntem

Burada nakli bilgileri referanslara dönüldüğünde anlaşılacağı gibi, bilimsel belgelerle belgeledim. Daha sonra yazarı, kitabı ve sayfa numarasını zikretmekle yetindim. Ayrıca belgelerin içinde kurandan ayetler, yerleri ve asıl kaynağından alıntı yapılmış hadisi şeriflerde bulunmaktadır.

Çalışmanın amaçlarını gerçekleştirmek ve varsayımlarını test etmek için ikincil veri kaynaklarına ulaşıldı. Çalışma ikincil kaynaklardan iki grup üzerine dayanmaktadır. Birinci grup; kitaplardan, bilimsel dergilerden ve Özellikle İslami Bankaların oluşumu, bankaların performans değerlendirmeleri, şer'i denetim üyelerinin çalışma değerlendirmeleri, denetimin ehemmiyeti, denetimin değerlendirilmesi ve bankacılık işlemlerine ilişkin konuyla ilgili önceki çalışmalara erişimde uluslararası bilgi ağı (İnternet) den oluşmaktadır. İkinci grup kaynaklar ise, çalışmalarında şer'i denetim heyetine ve İslami finansal işlemlerin, klasik bankalarla beraber şer'i denetime dayanan İslami bankaların performansını karşılaştırmak için gerekli bilgileri elde etmek için İslami bankalardan elde ettikleri yıllık raporlarına bağlı olan İslami şirketlerin rehberliğinden ibarettir

2. LİTERATÜR İNCELEMESİ

1. Garip nasıra ait çalışma / 2001 / başlık: İslami bankacılık esasları ve denetim sorunları

Bu çalışma bankacılık sorunları için şer'i esaslar, İslam bankacılığının tarihi, İslami fonlama formülleri, İslami bankacılığının tecrübesi, çalışma problemleri, denetimi ve merkez bankası ile ilişkisini içermektedir. Aynı zamanda İslami bankalardaki kar payı ölçümlerini ve dağıtımına da değinmektedir. Biz şeri denetim, merkezle iletişim konularında istifade edeceğiz. Burada ayrıca yüksek denetim vardır ki o denetim heyetinin başarı kaynağıdır.

2. Şer'i denetim deneyimleri ve engelleri / yüksek mali ve idari mesleklerin Merkezi ve lisansüstü eğitim akademisi tarafından Libya – Trablus'ta düzenlene ikinci İslami finansal hizmetler Konferansı sunumu / Sadık Bin Abdurrahman el-ĞARYANİ

Şer'i denetleme heyetinin sahip olması gereken tüm özelliklerinin ve karşılaştıkları baskıların bu çalışmada beyan edildiğini fark ettim. Ancak bu çalışmayı hem heyetin ehemmiyeti yönüyle hem de heyet üyelerinin özellikleri, yüksek kurulun oluşumu ve karşılaştıkları sıkıntılar noktasında çok kısa buldum. Bu çalışma aynı zamanda sadece denetim üyeleri ile sınırlı kalmamış bilakis her Müslümanın hem kendi tasarrufunda hem de başkalarının tasarrufundan sorumlu olduğunu her hata yapanı düzeltmesi ve nasihat etmesinin gerekliliğini ortaya koymuştur.

3. İslami bankaların kontrol ve denetimi / Muhammed Ömer sabra / Tarıkullah han / Cidde – Suudi Arabistan / birinci baskı / 2000 – 1421

Bu çalışmada İslami bankaların karşı karşıya kaldıkları zorluk ve problemlerini çözmeye yönelik yolları açıkladığı gibi, İslami bankaların etkin rolünü kolaylaştırmak ve oluşumunu hızlandırmak için bazı kritik fikhî meseleler ele alınmıştır. Denetim için en önemli şeylerden biri sorunların ve zorlukların üstesinden gelmektir.

4. İslami finans şirketleri ve bankalarda şer'i denetim / DR. Muhammed Abdulgaffar eş-şerif / Kuveyt üniversitesi ilahiyat ve İslam Araştırmaları Fakültesi eski Dekanı

Bu çalışma şer'i denetime tarihi bir bakış içermektedir. Şer'i denetim heyetlerinin önemini, gerekliliğini ve kendisine duyulan ihtiyacı ayrıca şer'i denetim kanunu projesini açıklamıştır. Bu çalışma iki büyük hoca Dr. Yusuf karadavi ve Dr. Ahmet ali Abdullah'ın bankacılık işlemlerinde denetim mekanizmasını etkinleştirme konu başlığıyla ele alınan ortak çalışmasından ibarettir. Bana göre harika bir yorumdur.

5. İslami bankacılıkta aktif şer'i denetim / Dr. Muhammed emin el-kattan / Bu çalışma üçüncü uluslararası İslam ekonomisi konferansında sunulmuştur / ummul kura üniversitesi / birinci baskı / 1425

Bu çalışma İslami esaslara ve kurallara uygun çalışan şer'i denetim organlarının, İslam dininde etkileyici, özel vasıf ve konuma sahip olduğunu açıklamaktadır. Ayrıca bu çalışma şer'i denetime has, önemine dair tüm sıkıntıları ortaya koymaktadır. Bu çalışmadan çok istifade ettim. Çünkü bu çalışma her yönüyle benim araştırma konumu kapsamaktadır.

3. İSLAMİ BANKALAR

İslami bankacılık, İslam dinine uygun bir sistem veya bankacılık faaliyetidir. Şöyle ki; bankalar tarafından mevduat ve kredi işlemlerinden elde edilip ödenen faide, İslam dininde haram sayılan büyük günahlardan faiz hükmündedir. Ayrıca İslami banka, İslam dininde haram sayılan faizli işlemler dışında, ticari bankanın vermiş olduğu hizmetin aynısını vermektedir. Faizin iptali konusu İslam sisteminde önemli yer tutmaktadır. Faiz sistemini kabul etmeyen kuranı kerim ayetleri, hadisi şerifler bu hususta İslami bakış açısını net bir şekilde ortaya koymaktadır¹.

3.1. İslami Bankacılık Kavramı Gelişmesi ve Geçirdiği Evreler

Bu konu İslam bankacılık kavramı, nasıl ortaya çıktığı, İslam şeriatına uygun yatırım fonlarının ve işlemlerin gerçekleşme projesine kadar geçirdiği evreleri içerecektir.

3.1.1. İslami Bankacılık Kavramı

İslami bankacılık sadece İslam ümmetinin hayatında değil bilakis dünyanın birçok bölgesinde, birçok devlette yaygınlaştı. Bununla beraber özel nitelikli ekonomik fikir olarak ortaya çıktı. Bu bankalar bugün dünyanın karşı karşıya kaldığı çağımız problemlerine olumlu etkiler, yenilik, etkileşim ve varlık çerçevesini aşmış bulunmaktadır. Bize düşen bu kavramı bilmek ve anlamaktır.

1. İslami banka İslam dininin kuralları ve ışığı doğrultusunda farklı alanlarda yatırım ve finansal işlemler gerçekleştirdiği gibi, bankacılık ve finansal hizmetler sağlayan İslami finans kurumu olarak bilinmektedir. Tüm bunları İslam ahlak değerlerini ve ideallerini aşılama katkıda bulunmak amacıyla ekonomik ve sosyal

¹ Abdurrahman Zeki İbrahim, Mealimu'l-İktisadi'l-İslami, 1. Baskı, Daru Camiati Mısriyye, 2007. S 26.

kalkınmanın sağlanmasında yardımcı olmak ve İslam ümmeti için iyi ve onurlu yaşamın sağlanması amacıyla gerçekleştirmektedir².

2. İslami banka kavramı banka işlemleri, sosyal ve farklı dini hizmetler sağlayan İslami finans kurumu olarak bilindiği gibi, İslam şeriatının hükümleri ve kuralları ışığında farklı alanlarda yatırım ve finansal işlemler gerçekleştirmektedir. Tüm bunlarla ekonomik ve sosyal kalkınmanın sağlanmasında İslam toplumuna yardımcı olmayı hedeflemektedir³.

3. Ayrıca tasarrufun toplanmasını ve hareketlenmesini sağlayan finansal mod olarak da bilinir. Mudarebe ve doğrudan ticari yatırım ortaklığı gibi, Yatırım için ortak kanallardan kar payına benzemektedir. Tüm banka işlemlerini şeriat çerçevesinde gerçekleştirme konusunda istikrarı ve kalkınmayı sağlamaktadır⁴.

4. Banka kavramı açısından hem ticari hem de İslamidir. Çoğunluk bunu klasik tariflerle şöyle tarif etmiştir. ‘‘Müşteriler tarafından iki ana gruptan oluşan finansal mod gibi çalışan bir müessesedir. İlk grup yanında fazla malı olup onu korumaya ve kalkındırmaya ihtiyaç duyanlardır. İkinci grup ise yatırım ve işletme gibi bir takım nedenlerden dolayı finansal ihtiyaç duyanlardır⁵.’’

3.1.2. İslami Bankaların Ortaya Çıkışı

İslami bankaların ortaya çıkmasını gerektiren birkaç önemli kilometre taşı vardır. Bu sebepler Müslümanları sıkıntıdan kurtarmak için ortaya çıkmasını gerekli kılmıştır. İslam beldelerinde faizli bankaların sömürgeci zorbalıkları bu sebeplerdendir. İslam ümmeti itikadı, ahlaki, siyasi, toplumsal ve ekonomik zayıflıktan sonra, Türkiye’de hilafetin kaldırılmasının ilan edildiği 1924 yılından itibaren batı tarafından tek tek sömürülmesi, İslam rejimi ve kavramlarını faiz düzeni ve kavramları ile değiştirmek kolay oldu. Bu sömürü kralları, başkanları ve prensleri faizli kredilerle

² Kadri Muhammed Tahir, el-Masarifu’l-İslamiyye Beyne’l-Vaki’ ve’l-Me’mûl, Mektebetu Hasan El-Asriyye, 1. Baskı, 1435 (2014).– s. 26

³ Hasan Hüseyin Şahata, Delilu irşadati’r-rekabeti’ş-şeri’yye fi’l-masarifi’l-İslamiyye, birinci baskı, yayın tarihi: 1423h.-2002.

⁴ Yusuf Kemal Muhammed, Fıkhu’l-İktisadi’n-Nakdi, 1. Baskı, Daru’l-kalem, 1990.

⁵ Muhammed Abdulfettah es-Sayrafi – , İdaretu’l-Bunuk – birinci baskı – el-menhec basım, dağıtım ve yayınevi – 1434h.-2014m. – s. 13

Cesaretlendirmeye başladı. Faizli kurumların çoğu Müslümanların mallarını bitirmeye başladı. Zengin, fakir herkes aldığı krediyi tefeciye ödemek için mahsulünü satıyordu. Durum bu şekilde İslam beldelerinin malları ve ekonomisi, çoğunluğu Yahudilerden olan tefecilerin kontrolüne geçene kadar devam etti. Bu krallar ve başkanlar tefecilerle çalışan birçok insanın borç batağına batması gibi, arzuları doğrultusunda aldıkları kredi borçlarına battılar.

Yukarıdaki durumlara dayanarak İslam ekonomisi âlimleri İslami bankacılık fikri ile pratik uygulamalara yoğunlaştılar. Birçok yol tecrübe edildi. Bunlardan bazıları şunlardır;

1. 1963 yılında mısırdaki yerel tasarruf bankalarının kurulması deneyimi
2. 1971 yılında sosyal yardım bankası kurulum deneyimi
3. 1975 yılından itibaren kurulan İslami bankalar
4. 1977 yılında uluslararası İslami bankalar kurulumu
5. 1981 yılında Kıbrıs'ta kurulan uluslararası İslami bankalar ve İslami ekonomi enstitüsü
6. 1983 yılında kurulan şer'i denetim ve fetva yüksek heyeti
7. 1989 yılında kurulan İslami finansal kurumlar için muhasebe ve denetim heyeti⁶

İslami bankacılık düşüncesi bir reaksiyon ve gurur oluşumudur. Bağımsız düşünce Her insanın hakkıdır. Ardından bu düşünce Allah'ın muradı olan âlemlere rahmet ve hidayet kaynağı şeriatın desteği ve uygunluğu tespit edilmesi durumunda artar. Bu durum sadece Müslümanlar için geçerli değildir. Ancak şu maddi hayatın sorunlarına kazançlı bir çözüm için araştırma yapan insanlık için örnek olması gerekir⁷.

Yirminci yüzyılın son çeyreği İslami bankaların oluşumuna, gelişimine ve İslam âlemi içerisinde ve dışında yaygınlaşmasına şahitlik etti. Para, bankacılık, ekonomi ve sosyal kalkınma alanında İslami bankalar tarafından gerçekleştirilen cesur ve

⁶ Hasan Hüseyin Şahata – el-Mesarifü'l-İslamiyye beyne'l-fikri ve't-tatbik – birinci baskı – 1427h.-2006m. – s. 6-14

⁷ Lokman Muhammed Merzuk, el-Bunuku'l-İslamiyye ve Devruha Fi Tenmiyeti İktisadiyyati'l-Mağribi'l-Arabi, 1. Baskı, 1995.s. 116

erdemli düşünce, klasik bankaların uygulamalarına bir alternatiftir. İslami bankalar son deneyimlerinde başarısızlığı ümit eden meydan okumalara ve fırtına akımlarına maruz kalmıştır⁸.

3.1.3. İslami Bankaların Deneyimlerinin Geçirmiş Olduğu Evreler

Müslümanların, İslam şeriatının emrettiği doğrultu dışında müşterilerinin mallarını kullanan finansal kurumlarla çalışması caiz değildir. Bu bağlamda örnek bir İslami bankanın kurulması girişimleri ciddiye kazandı. Tabii ki bu girişimde İslam şeriatının hükümlerine zıt düşmeyen alanlarda ticari bankaların tecrübelerinden istifade edildi.

Bu noktadan kurulması ve gelişmesinde İslam bankalarının en önemli aşamaları bugünkü haline geldi.

1. İlk aşama 1963 yılından 1975 yılına kadardır.

Bu aşamada İslami bankaların oluşumu sınırlı sayıda oluşan devletler arasında tamamlandı.

Bu devletler Mısır ve Pakistan'dır. Son aşamada Dubai de kurulmuştur.

2. İkinci aşama 1997 yılından günümüze kadardır.

Bu aşamada başta Mısır olmak üzere birçok devlette yaygınlaşmıştır.

3.1.3.1. 1963 Yılından 1975 Yilina Kadar Olan İlk Aşama

Bu evre İslami bankacılığın yavaş gelişmesi ve yayılması ile öne çıkıyor. Şöyle ki bu evrede dört İslami banka belirdi. Bunun nedeni henüz fikrin yeni olması, anlaşılması, denenmesi ve uygun formatla şekillenmesi için zamana ihtiyaç duyulmasıydı.

Bu evre aşağıdaki aşamaları kapsamaktadır.

⁸ Hidayri Muhsin Ahmed, el-Bunuku'l-İslamiyye, Daru'l-Hurriyye, 1990.– s. 5-12

1. İslami bankaların ilk deneyimi 1963 yılında mısırın dakhilah şehrine bağlı olan meyyit ğamırda kurulan yerel tasarruf bankalarıdır. Bu deneyim Dr. Ahmet en-neccar'ın gözetiminde gerçekleştirildi. Bu oluşum mısırlı çiftçilerden paraların toplanıp taraflar arasında kar paylaşımı amacıyla baraj yapmak gibi işlerde yatırım yapmak şeklindeydi.
2. Bu aşamada İslami bankalar birçok başarı elde ettiler. Dört yıl gibi kısa bir sürede şube sayısı dokuz ana şube ve yirmiden fazla küçük şubeye ulaştı. Daha sonra İslam karşıtı siyasi güçler bu deneyimin başarısızlığa uğrattılar⁹.
3. İkinci deneyimi Pakistan'da kral faysal ve veliahttı şeyh emin el-hüseyninin destekleriyle Şeyh Ahmet İrşat gerçekleştirdi. Bu deneyim ticari bankaların işlem mekanizmasının korunmasıyla beraber faizsiz bankalara dönüştürülmesiyle sonuçlandı. Ancak bu deneyim bir önceki kadar şanlı değildi. Nitekim ancak birkaç ay devam edebildi.
4. 1970 yılında Pakistan'ın Karaşi şehrinde gerçekleştirilen ikinci İslam dışişleri bakanları konferansında mısır ve Pakistan'dan oluşan bir heyet uluslararası İslami banka kurulumu veya İslami bankacılıkta birleşmiş devletler önergesiyle, girişimde bulundu¹⁰. Bu proje 18 İslam devletinin uzmanları tarafından incelendi. Faiz sistemine alternatif İslami sistemin geliştirilmesi ihtiyacı öngörüldü¹¹.
5. 1971 yılında sosyal yardımlaşma bankasının temelleri atıldı. Bu bankanın kurulum yasası faizli işlemlerin yapılmaması üzerineydi. Bu deneyim 1972 yılında gerçekleşen İslam ülkeleri dışişleri bakanlar toplantısında gündem edilecek kadar büyük ilgi gördü¹².
6. 1975 yılında iki İslami bankanın temelleri atıldı. Birincisi 12 Mart 1975 te kurulan İslami bankacılık işlemlerinde ilk sayılan Dubai İslam bankasıdır. İkincisi ise Ekim 1975 de resmen açılması kararlaştırılan İslami kalkınma bankasıdır¹³.

⁹ Adil Hüseyini Ali Rıdvan, El-Bunuku'l-İslamiyye Beyne'n-Nazariyye ve't-Tatbik, (Dr. Tezi) 1.Baskı, Daru Camiatu Mısriyye, – 1996 s. 30-31-76

¹⁰ a.g.e., s.32

¹¹ Muhammed Ebu Celal, “El-Bunuku'l-İslamiyye: Neşetuha ve Tetavvuruha Neşatuha”, el-Müessesetu'-vataniyye li'l-kitâb, , Cezayir, 1996 s. 36

¹² Rufâi, Fâdi Muhammed, el-Masarifu'l-İslamiyye, 1. Baskı, El-Halebi El-Hukukiyye, Beyrut, 2004-s. 22

¹³ Adil Hüseyini Ali Rıdvan, El-Bunuku'l-İslamiyye Beyne'n-Nazariyye ve't-Tatbik, (Dr. Tezi) 1.Baskı, Daru Camiatu Mısriyye, 2007.– s. 34

3.1.3.2. 1977'den Günümüze Kadar Olan İkinci Evre

Bu evrede İslami bankalar hızlı bir gelişme göstermiştir. Her yıl en az bir İslami banka kurulmaktadır. Bu evre İslami mısır faysal bankası, İslami sudan faysal bankası, Kuveyt finans bankası kurulumuyla başladı. Ardından 1978 senesinde yatırım ve finans bankacılığında Ürdün İslam bankası kuruldu. 1997 yılında ise uluslararası Arap İslami bankasının kurulumu tamamlandı.

İslami bankacılık sektörü artmaya devam etti. Öyle ki 2001 yılında bu banka ve kurumların sayısı 267 den daha fazla rakama ulaştı. İslami bankalar ve yatırım şirketlerindeki para hacmi, İslami bankalar ve finansal kuruluşlardaki genel meclisinden açıklanan verilere göre 262 milyar dolara ulaştı¹⁴.

2005 yılı raporlarına göre İslami bankalar 2004 yılında klasik ticari bankalardan daha büyük büyüme göstermiştir. Bankalar ve finansal kurumlar genel konseyinin genel sekreteri, 2013 yılında İslami bankaların varlıklarının dünya düzeyinde 1.84 trilyon dolara yükselmesini beklemektedir¹⁵.

İslami bankacılık sektörünün bu gelişimi, "ABD'de Citibank" "HSCB bank Barclays Barciays Bankası, İsviçre birleşmiş bankası UBS ve Avrupa'da golden Sachs gibi ticari bankaların İslami esaslar üzerine bu hizmetleri yapan şubeler açmasına teşvik etmiştir¹⁶.

İşin özünde bu ticari bankalarda bu şubelerin açılmasının nedeni İslam'ı sevmeleri değildir. Bilakis belirli bir kesim müşterilerinin ihtiyaçlarına cevap vermek ve hizmetlerini geliştirmeyi hedeflemektedir. Tüm bunlar İslami finansın özellikle şirket sahiplerinin ve finansal kurumların taleplerine cevap veren İslami bankalarla bu kesimin işlem taleplerine yansıyan sonucudur.

¹⁴ Abdulmunim Kûsi, "el-İntişaru'l-Masrafi fi'l-Alem ed-Devafi' ve'l-Afak", "Mecelletu ittihadi'l-masarifi'l-Arabi, 298. 2005- s. 40

¹⁵ Mecelletu Tevasulu'n-Numuvvu'l-Kavi fi ittihâdi'l-Masrafi'l Arabî, 310. Sayı (Eylül), Lübnan, 2006.

¹⁶ Abdulalim Muhammed Ali – et-tahavvudu limehadiri siyeği't temvil – Lübnan Arap bankaları birliği dergisi – sayı 299 – 200 Abdulalîm Muhammed Ali, "Et-Tahavvut li-Mehatiri Siyaği't-Temvil", "Mecelletu ittihadi'l-masarifi'l-Arabi, , Sayı: 299, s.33-48, Lübnan, 2005.– s. 54

İşte bu noktada Bu ticari bankaları gözlemleyen, takip eden ve İslam dininin esaslarına uygun olmayan işlemlerini kontrol eden Şer'i bir denetimi Gerekli görüyoruz. Yoksa bu İslami bankalar kâğıt üzerindeki mürekkepten öteye gitmez.

4. ŞER'İ DENETİM, TANIMI VE KENDİSİNE DUYULAN İHTİYAÇ ZORUNLULUĞU

Şer'i denetim heyeti tüm ekonomi, sosyal ve fikri boyutlarıyla banka işlemlerinde şer'i kuralları temsil etmesi bakımından İslami bankacılıkta önemli heyetlerdendir. Böylelikle bu işlemler haram olan faize bulaşmadan İslam dinine uygun gerçekleştirilmiş olur. Bu bankalarda çalışanların uzmanlıkları genelde şer'i uzmanlık değil ancak ekonomi ve muhasebe uzmanlığıdır. Şimdi denetimin tarifini, meşruiyetini ve kendisine duyulan ihtiyacı ele alacağız.

4.1. Rikabe (Denetim) Kavramının Lügat Ve İstilah Tanımı

Rikabe kavramının ister lügat tanım isterse de ıstılah tanımı olsun birçok tanımı vardır. Biz araştırmacılar ve âlimler arasındaki en önemli ve en meşhur tanımları tercih ettik.

4.1.1. Lügatte Rikabe

1. Rikabe: ranın fetha ve kesrasıyla lugatta murakebe, bir şeyi gözetleme manasına gelmektedir¹⁷.
2. Rakabe: ra, kaf ve ba sıradan asıldır. Bir şeyi gözetleme anlamına gelir. Koruyucu manasına gelen Rakip kelimesi de buradan gelmektedir¹⁸.
3. Mucem el-vesidin yazarı Rikabetin üç manaya geldiğini ifade etmiştir.

¹⁷ Lisanu'l Arap – 5/279

¹⁸ Mu'cemu mekayisi'l lugat, rakabe maddesi 2/427

a. Mülâhaza b. Hırs c. Hıfz¹⁹

4. Ra, kaf ve ba sıradan asıldır. Bir şeyi gözetlemeye dikmek anlamına gelmektedir²⁰. Koruyucu manasına gelen Rakip kelimesi de buradan gelmektedir. Murakabe ise gözetleyen kişinin durduğu yüksek mekân demektir. Rukbetun da bu kökten gelmektedir. Çünkü oda belirlenmiştir²¹.

5. Murakabe: râkebenin mastarıdır. Rakabehu, murakabe ve rıkaben denir. Rakabehu, onu korudu demektir. İşinde ve amelinde allahı ve vicdanını (rakabe) gözettii ve korktu. Falanca işinde Allah'ı gözetmiyor (murakabe etmiyor). Azabına bakmıyor, günaha dalıyor²².

6. Rıkabe korumak ve gözetlemek demektir²³. Rakıb koruyucu ve gözetleyen demektir²⁴.

4.1.2. Istılahta Rikabe

Şer'i rikabe (denetim) kavramı için Günümüz araştırmacılarının birçok tarifine rağmen, aşağıda en kapsamlı olanları zikrettim.

1. Rikabe: Vazifenin gereğine uygun ölçü ve rapora bağlı olarak işin doğrulanmasına dayalı bir işlemdir. İster bu iş genel olsun isterse de ferdi olsun²⁵.

2. Rikabe: Şeri delillerden elde edilen şeri kurallara oturtmak ve ardından geçerliliğini sağlamak için takibe almak demektir. Şer'i rikabe (denetim) bu manasıyla fetva ve inceleme olmak üzere iki şeyi kapsamaktadır.

¹⁹ El-mu'cemu'l vesid, 1/363

²⁰ Ibnu fâris

²¹ Mu'cemu mekayisi'l lûgat, 2/427

²² el-Mevsuatu'l-fikhiyyetu'l-Kuveytiyye, 36.cilt. s.337.

²³ Muhammed Süveylim, İdaretu Masarifi't-Taklidiyye ve'l-Masadiri'l-İslamiyye, 1. Baskı, Matbaatu İşâi'l-Fenniyye,1998.– s. 458

²⁴ Muhtaru's Sahhah s. 252

²⁵ Muhammed Emin aAli el-kattan – er-rekabetu's şer'iyye el-feale fi'l mesarifi'l islamiyye – üçüncü uluslararası İslam ekonomisi konferansı – ummu'l kura üniversitesi – 1425h.-2005m. – s.10

Finansal kurumlarda şer'i denetimi, şeri denetim heyeti olarak bilinen bir heyet üstlenmektedir. Finansal işlemlerde şer'i delillerden şer'i kurallar belirleyen uzman fıkıhçılardan oluşmaktadır. Bu kurallar kurumlar için bağlayıcıdır. Geçerliliğinin sürekliliğini takip etmektedirler²⁶.

3. Rikabe: yönetim fonksiyonlarından ya da elemanlarından birinin genel özelliğidir. Bunlar sistemleştirme, planlama, yönlendirme, denetleme ve koordinasyondur²⁷.

4.2. Şer'i Kavramının Lügat Ve İstilah Tanımı

Şer'i kavramı ister lügati isterse de ıstılahı olsun birçok tanım içermektedir. Biz bu tanımlardan en meşhur ve en önemli olanları zikredeceğiz.

4.2.1. Lügatte Şer'i Kavramı

1. Şer'iyye: şeriata nispettir. Şeriat ve şirât ıstılahı manada ve birçok lugavi manada eşanlamlı kelimelerdir. Şer'u ve şirâtu yol ve doğru mezhep demektir²⁸.

2. Şer'iyye: şereâ: şın, ra ve ayn asıldır. Su içme yeri demektir. Dinde şirât ve şeriat bu kökten gelmektedir²⁹.

3. Şer'iyye: mezhep ve millet demektir³⁰. Şu ayeti kerime bu manaya gelmektedir.

²⁶ Hasan Yusuf Davud, er-Rkabetu's-Şer'iyye fi'l-Masarifi'l-İslamiyye, 1. Baskı, Ma'hadu'l-âlem li'l-fikri'l-İslâmî, Kahire, 1996.. – s. 15

²⁷ Muş'il abdulbari – istiraticiyetu't tatkiki's şer'iyyeti'l hariciyye – dördüncü Bahreyn finansal İslami heyetler konferansı – 2004 – s. 6

²⁸ El-mu'cemu'l vesid – şerea maddesi – s. 479

²⁹ Mu'cemu mekayisi'l lügat – 3/479

³⁰ Kurtubi, Abdullah Muhammed bin Ahmed, el-Cami' li-Ahkami'l-Kur'an, (Tahkik: Ahmed Abdulalim), 2.Baskı, Daru's-Şa'b, 1994. 16/163

ثُمَّ جَعَلْنَاكَ عَلَىٰ شَرِيعَةٍ مِّنَ الْأَمْرِ فَاتَّبِعْهَا وَلَا تَتَّبِعْ أَهْوَاءَ الَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ (١٨)

Sonra da seni din işi konusunda açık bir yola koyduk. Sen ona uy, bilmeyenlerin heva ve heveslerine uyma³¹.

4. Şer'iyye: beyan etmek ve açıklamak demektir³². Şu ayeti kerime bu manaya gelmektedir.

شَرَعَ لَكُمْ مِنَ الدِّينِ مَا وَصَّىٰ بِهِ نُوحًا وَالَّذِي أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ

O: 'Dini dosdoğru ayakta tutun ve onda ayrılığa düşmeyin' diye dinden Nuh'a buyurduğunu, sana vahyettiğimizi ve İbrahim'e, Musa'ya ve İsa'ya buyurduğumuzu sizin için de bir şeriat kıldı³³.

4.2.2. İstilahta Şer'iyye

1. Şer'iyye: şeriata nispettir. Allah Teâlâ'nın kulları için belirlediği kurallar demektir³⁴.

2. Şer'iyye: Allah Teâlâ'nın kulları için belirlediği hükümler demektir. Bu hükümlerin kuran veya söz, fiil ve takrirden oluşan peygamber sünnet ile olması arasında fark yoktur³⁵.

4.3. Şer'i Denetimin Kendisine Duyulan İhtiyaç Zorunluluğu

³¹ Casiye suresi ayet 18

³² Cürcani Ali Bin Muhammed Bin Es-Seyyid, Mu'cemu't-Tarifât, (Tahkik: Muhammed Tarık el-Minşavi), 1.Baskı, Daru'l-Fudayl, 1984. S. 167

³³ Şura suresi ayet 13

³⁴ Ba'li, Muhammed bin Ebu'l-Feth Ebu Abdullah Şemseddin, El-Metlau' Ala Ebvabi'l-Mukni', Tahkik: Zühayr Eş-Şaviş", El-Mektebetu'l-İslamiyye, 1401 h. 1988. s. 389

³⁵ Abdülkerim Zeydan – el-medhal – s. 34

İslami bankalarda özel bir heyet tarafından yürütülen şeri denetim, şeri ve medeni bir zorunluluktur.

4.3.1. Şeri Zorunluluk

Bir bankanın sade bir İslami vasfıyla kurulması onu hatadan kurtarmaz. Şeri hükümleri ihlal etmekten de kurtarmaz. Bugünkü İslami bankalardan da anlaşılarda budur. Bu nedenden dolayı İslami finansal hükümlerin uygulanmasında şeri denetim zorunluluğu vardır.

4.3.2. Medeni Zorunluluk

Dünyada önemli Finans kurumları denetim heyetine uyar ve bu finans kurumlarının şart ve kaidelerine uygun olmayan hataları gözetlenmektedir.

Şeri denetim İslami bankalar için çok büyük bir zorunluluktur. Bu bankalar birçok sebepten dolayı bu denetime ihtiyaç duymaktadır. Günümüz İslami bankalarının kurulum ve oluşumunun esası meşru olmayan faizli bankalara karşı bir alternatif oluşturmasıdır. Herkesçe malumdur ki; şeri denetim İslami bankalar için hayati bir zorunluluktur. İslami bankalarda ki işlemlerde Şeri hükümlerin uygulanması ve yürütülmesini bu heyetler sağlarlar. İslami bankalarda çalışanların, İslami işlemlerin gereksinimlerini bilmemeleri ve anlamamaları da şeri denetimi gerektiren zorunluluktur³⁶.

Kredi kartı, farklı hesaplar, eski fihhi kaynaklarında bulunmayan bulunsa da bankacılık işlemlerini yürüten kişilerin anlayamayacağı ve hükmünü öğrenemeyeceği elektronik ticaretler gibi Ticari işlemlerden bilinmeyen, karmaşık

³⁶ Zuhayli Vehbe, “el-Masarifu'l-İslamiyye”, Mecelletü'l-İktisâdi'l-İslâmî, sayı 199., s. 31

Ticari faaliyetlerin yaygınlaştığı günümüzde bu denetim bir zarurettir. Çünkü denetim heyeti bu iş için tahsis edilmiştir.

Yatırım ve finansal bankacılık işlemlerinde fetva heyeti olan şeri denetim heyetinin görüşüne ihtiyaç duyulmaktadır. Çünkü bu işlemler sürekli değişim göstermektedir. Bundan dolayı yatırım faaliyetlerinde çalışanların sürekli şeri denetim heyetiyle iletişim halinde bulunması gerekir. Çünkü işlemleri esnasında karşılaştıkları olay ve hadiselerde, daima fetvaya ihtiyaç duymaktadırlar. Denetimin bulunması bankayla çalışanlara gönül rahatlığı sağladığı gibi bankaya da İslam kimliğini kazandırmaktadır³⁷.

Yine esas kurulumu ve oluşumu şeriatın hükümlerine uygun hareket etmesi gerekirken ancak bu konuda ciddi olmayan yatırım ve finansal oluşumlar, İslami bankalarda şeri denetime duyulan ihtiyaç zorunluluğunun sebeplerindedir³⁸.

³⁷ Hüsameddin Afâne, “Mercei’yyet’r- Rekabeti’ş- Şeriyye Fi’l- Masarifi’l- İslamiyye”, Mu’temer li masarifi’l-İslâmiyye (İslami Bankalar Konferansı), Filistin, 1431 h. (2010).

³⁸ Muhammed Abdulhalim Zair, “Devru’r-rikâbe’ş-şer’iyye fi tatviri’l-a’mali’l-masrafiyye”, Mecelletül-ikstisadi’l-İslami, 44. Sayı. Sh: 186.

5. ŞERİ DENETİMİN TANIMI, ÖNEMİ VE HEDEFLERİ

İslami bankaların ıslahı, bu bankaların İslamiyet vasfını elde etmesinde sebep teşkil eden şeri denetim heyetlerinin rolünü aktifleştirmeye bağlıdır. İslami bankalar birçok özelliğiyle diğer bankalardan ayrılmaktadır. En öne çıkan işlemlerinde şeri hassasiyet ve insanların rağbetini sağlayan, bu bankalarda temel rükün sayılan şeri denetim heyetlerinin varlığıdır. Özellikle İslami bankalarının kurulum ve oluşumunun esası, meşru olmayan faizli bankalara karşı bir alternatif oluşturmasıdır. Bu özelliğin varlığı ise ancak şeri denetimle mümkündür.

5.1. Birinci Bahis: İslami Bankalarda Şeri Denetimin Tanımı

İslami bankaların İslam kimliği ve karakteri ancak diğer faizli bankalardan ayrılmasıyla mümkündür. İslami bankaların bu farklılığı gerçekleştirilmesi ve isminin işleyişine uygun olması için helal ve haram işlemleri ayırması gerekmektedir. Bu konuda bankalardaki şeri denetime büyük bir görev düşmektedir. Bundan dolayı şeri denetimin genel tanımı, ‘‘sözel ve eylemsel İslami kurum ve bankaların varlığını gerçekleştiren etkindir’’ şeklindedir.

5.1.1. Birinci Konu: Şeri Denetim Heyetinin Tarifi

1. Şeri denetim: İslami bankaların şeri kurallara uygun hareket etmesini sağlayan tüm etkenlerdir³⁹. Bu tarifin denetimi, görevi yönünden önemsemiş ve gerçekleşmesinde gayret sarf edilen hedeflere odaklanmış buluyoruz.

³⁹ Abdussettar Ebu Gudde, ‘‘ed-Davabitu’s-şer’iyye li masireti’l-masarifi’l-İslamiyye’’, Mecelletu’l-iktisadi’l-İslami, (Şeyh Salih Kamil Merkezi), 1. Sayı, Kahire.. 31

2. Şeri denetim: Şeri heyet tarafından yapılan öneri, karar ve fetvalar ile İslam hukukunun hükümlerine uygunluğu sağlamak amacıyla, İslami banka tarafından uygulanan tüm işlem ve faaliyetlerin incelenmesi demektir⁴⁰.

3. Muamelat fikhında uzmanlaşmış fıkıhçılardan oluşan bir organdır. Üyelerden birinin fıkıhçıların dışında İslam finans kurumları alanında uzman olması mümkündür. Onun muamelat fikhına aşina olması gerekir. Şeri denetleme heyeti, İslam hukukunun hükümlerine uygunluğu sağlamak amacıyla finans kurumunun faaliyetlerini ve gözetimini üstlenir. Bu heyetin karar, hüküm ve fetvaları kurum için bağlayıcıdır⁴¹.

4. Şeri finans işlemlerinde danışman, Ezher üniversitesi muhasebe profesörü Dr. Hüseyin hasan şehata şeri denetim heyetinin görevleri çerçevesinde tarifi ve tanımını şöyle ele aldı;

İslami bankalarda şeri denetim:

Bununla kastedilen İslam hukuku kaide ve kurallarından ayrılmamaktır.

Aşağıdaki işlemleri kapsamaktadır.

1. Geçmiş şeri denetim: fetvaya ihtiyaç duyan yeni meselelerle alakalı araştırma ve çalışmayı temsil eder. Bu çalışmaları uygulamalar başlamadan önce fetva vermeleri için şeri denetim heyetine sunulmasıdır.

2. Eşzamanlı şeri denetim: banka işlemlerinin takip edilip ilk baştan şeri denetim ve fetva heyetlerinden çıkan karar ve fetvaları ile İslam hukukuna uygunluğu ayrıca düzeltme amacıyla yapılan yanlışlıkları açıklamayı temsil eder

⁴⁰ Hüseyin Şehata, “İhtisâsâtü hey’eti’r-rikabeti’ş-şer’iyye fi’l-müessesâti’l-maliyyeti’l-İslâmiyye”, Mecelletu’l-iktisadi’l-İslami, Dubai İslam bankası – sayı 116, 1991m. sh. 42

⁴¹ Abdussettar Ebu Gudde, “ed-Davabitu’ş-şer’iyye li masireti’l-masarifi’l-İslamiyye”, Mecelletu’l-iktisadi’l-İslami, (Şeyh Salih Kamil Merkezi), 1. Sayı, Kahire – 1433h.-2001

3. Gelecek şeri denetim: belli bir vakitte uygulanmış işlemlerin İslam hukukunun hükümleri, karar, tavsiye ve fetvalarına uyumluluğunun denetimini temsil eder. Bu genel bir vasıfla gerçekleşir⁴².

5.1.2. İkinci Konu: Şeri Denetimin Tanımı

Heyetin tarifinden gaye onun izahıdır. Ancak kısa bir tanımlamaya göre ki bu durum her yazara göre değişmektedir. Şeri denetimim tanımı genel anlamda ‘‘Şeri heyet veya onun düzeyinde fikhi kurumlar tarafından yapılan öneri, karar ve fetvalar ile İslam hukukunun hükümlerine uygunluğu sağlamak amacıyla, İslami banka tarafından uygulanan tüm işlem ve faaliyetlerin incelenmesi’’ demektir. Bu ise bir takım yol ve yöntemlerle hataların açıklanıp düzeltilmesi ve belli kademelere İslam hukukuna daha iyi uygunluğu geliştirici nasihat, yönlendirme ve değerlendirmeler içeren raporların verilmesiyle mümkündür⁴³.

Şeri denetim tanımının genel anlamda şeri denetimin temel esas ve ilkelerini kapsadığını görüyoruz. Bunlardan en önemlileri;

1. Hata, usulsüzlük ve varsa kusur yönlerini incelemek. Bunlardan sakınılıp tekrar yaşanmaması için sebep ve gerekli çözümlerine yönelik tavsiyeleri beyan etmek.
2. Kurum, toplum ve bireylerin tüm işlemlerini takip etmek. Daha sonra bunları İslam hukuku esas ve kaideleri doğrultusunda incelemek.
3. İslam hukuku hükümlerine uygun genel değerlendirme ve sunumu

⁴² Hasan Hüseyin Şehate, el-Masarifu’l-İslamiyye beyne’l-Fikri ve’t-Tatbik, 1. Baskı, Kahire,– 1427h-2006

⁴³ el-Kefravi, Avuf Mahmud, En-Nukud ve’l-bunuk fi’n-Nizami’l-İslami, 3. Baskı, Merkez İskenderiyye li’l-Kitap, İskenderiye, 1998.- s. 252

4. Hata ve usulsüzlüğe sebep olanlara uygun cezanın takdir edilmesi ve gerekli tavsiye, yönlendirme ve bilgilerin sunulması
5. Şeri denetim birey, şirket, finansal kurum ve hükümet birimlerine ve itikat, şeriat, sistem ve uygulama olarak İslam dinine nispet edilen herkese uygulanır. Bir gruba uygulanıp diğer gruba uygulanmaz değildir. Bu vaciptir. Vacibin ancak kendisiyle tamamlandığı şeyde vaciptir.
6. Şeri denetimin ölçü ve esasları Kur'an, sünnet ve diğer İslam hukuku kaynaklarından çıkarılan bir takım hükümler ve güncel işlemlerle alakalı fıkıh komisyonundan verilen fetvaları temsil etmektedir.
7. Gözetmen işinde ihtiyaç duyduğu bir takım yol ve yöntemleri kullanır. Zaman mekân ve gözetilen şeyin durumuna göre bu yöntemlerden dilediğini seçer.
8. Şeri denetimden gaye ve maksat insanları Allah'ın şeriatına yönlendirmek, bu konuda onlara yardımcı olmak ve işin başında hata ve usulsüzlükleri düzeltmektir.
9. Şeri denetimin görevlerini bir grup fıkıhçı, âlim, bilgin ve bir kısım tarafsız kişiler üstlenir. Şeri denetim heyetinin karar ve önerileri bağlayıcı ve etkin kabul edilir. Bazılarının sandığı gibi danışma ve teklif değildir⁴⁴.

Özet: şeri denetim üyeleri İslami bankanın tüm işlemlerini araştırmak ve İslam hukukuna uygun şekle yönlendirmekle sorumludurlar. Bazı işlemleri durdurmaları, hata ve usulsüzlükleri düzeltmeleri gerekir. Onlar öncelikle Allah katında olmak üzere faizli bir işleme bulaşmamak için kendilerine güvenen insanlara karşıda mesuldürler. İslami şirketler ve İslami bankaların başarısı ancak şeri denetim heyetinin varlığına bağlıdır. Bu İslami işlemlerde temel esastır.

⁴⁴ Hasan Hüseyin Şehate, Delilu Irşadati'l-Muraca Ve'r-Rekabe Fi'l-Masarifi'l-İslamiyye, 1. Baskı. 1423h. (2002)... sh. 13

5.2. İkinci Bahis: Şeri Denetimin Önemi, Hedefi ve İsimleri

İslami bankaların çalışmalarını düzenleyen ve İslam hukukuna uygunluğunu sağlayan Şeri denetim, İslami bankalarda tek güvenli yoldur. Çünkü hiçbir bankanın uygulamaları ve işlemleri İslam hukukuna uymadan İslam tabelasını takması mümkün değildir. İslami bankalardaki bu ihtiyacın giderilmesi ise şeri denetim heyeti olmaksızın gerçekleşemez. Çünkü şeri denetim, İslami finansal kurumun (şirket, banka veya kurum) işlemlerini İslam hukukuna uygunluğunu sağlayacak tek yoldur.

Şeri denetim heyetinin hedeflediği bankanın esas temelini oluşturan helal işlem ve faaliyetlerin beyanı, gözetilmesi ve hatalarının düzeltilmesi görevi olduğu gibi, kurumların uyması gereken İslam hukuku kaide ve kurallarını çiğneyenleri cezalandırma yetkisi vardır.

Şeri denetimin âlimler arasında belli bir isimle yetinilmemiş diğer isimlerine değineceğiz. Ancak en kapsamlı kullanılan ismi şeri denetim heyetidir. Bu isim şeri denetimin tüm üyelerinin özelliklerini ifade etmektedir. Daha sonra bu isimleri açıklayacağız

5.2.1. Birinci Konu: Şeri Denetimin Önemi

Şeri denetimin İslami bankalarda özel bir konumu vardır. Denetim hangi çalışma kuruluşunda olursa olsun yönetimin temel görevlerinden biridir. Yönetim işi ancak denetimle mümkündür. Dünyanın birçok ülkesinde dolaylı veya dolaysız toplumun iktisadi veya gayri iktisadi hayatına etkisi istenilen çalışmalara uygunluğun sağlanması için, bankaları denetleme çalışmasını düzenleyen özel yasalar bulunmaktadır⁴⁵.

Şeri denetimin büyük bir öneme sahip olduğunu görüyoruz. Mali sektör kurumlarında ki denetim organlarının en önemli parçası olarak kabul edilir. Denetim,

⁴⁵ Hidayri Muhsin Ahmed, el-Bunuku'l-İslamiyye, Daru'l-Hurriyye, – 1999 – s. 296

bu kurumların şeri hükümlere bağlılığını bildiği için bu kurumlarla çalışan birçok kişinin itimat ettiği temel esastır⁴⁶.

Şeri denetimin önemi tek bir sebebe bağlanamaz. Bilakis bunun birçok sebebi vardır. Bu sebeplerin bazılarına ve en önemlilerine değineceğiz.

1. Çalışmaları düzenleyen ve sürekli yapılan hataları düzeltmekle meşgul olan bir denetimin bulunmaması ile İslami banka kimliğinden ve İslam hukuku hükümlerinin uygulanılmasından emin olmak mümkün değildir.

2. Şu anda helal, haram fark etmeden mal kazanma hırsının arttığı, emanetin azaldığı itikadın zayıfladığı ve İslam'ın garip olduğu bir zamanda yaşıyoruz. Haramdan uzaklaşmak ve helal mal kazanmak için İslami bankalarda şeri denetimin bulunması zorunludur.

3. İslami bankalarda etkin olan ekonomik, siyasi ve sosyal sistemler İslam'dan uzak beşeri sistemlerdir. Bu sebeple harama düşmekten bankaları kurtaran şeri denetimin varlığına şiddetli ihtiyaç vardır.

4. Yatırım ve finansal varlıkların, İslam hukuku hükümlerine göre faaliyet sağlama konusunda ciddi olmaması ve bu hedefe ulaşma konusunda sorumluluk üstlenen bir denetimin bulunmaması⁴⁷.

5.2.1.2. Özet: Şeri Denetim Heyeti Bulunmasının Önemi

Finansal işlemlerini faizle yürüten ticari bankalara rakip sayılan, İslami finansal kurumlar ve bankaların oynadığı rolü, insanları faizli kurumlarla ilişkilerindeki haramdan koruyarak İslami işlemlerle helal dairesine sokan denetim heyeti üstlenmektedir. Bu gaye ancak bu organın tam manasıyla bulunması ve işleyişine bağlıdır. Bu organın görevini yapmasında etkin rol oynayan üç kısım vardır.

⁴⁶ Muhammed Ali el-Kattan – er-Rekabetu's şeriyye fi müessesatı sna'tı'l hıdmatı'l maliyyeti'l İslamiyye: uygulamalı şeri çalışma – en-nehdetu'l arabıyye yayınevi, 2003 – s.7

⁴⁷ Ahmed Abdulafuv Mustafa el-Aleyat, “er-Rekabetu ala'l- mesarifi'l- İslamiyye”, (Y.L. tezi), 2006. S. 48-50

Şeri Denetimin Kısımları:

1. Fetva heyeti: Bunların görev alanı bankacılık işlemleri için şeri bir mekanizma ve fetva vermektir. İslami bankaların problemlerini çözüm noktasında alternatif üretmek gibi bankanın her kademesinde etkindirler⁴⁸.
2. Şeri inceleme heyeti: Bu da fetva heyetinin öneri ve fetvalarının işleyişte uygulanmasını kontrol eden, banka yönetiminin şeri yönden belirlenmiş sınırlarından emin olmasını sağlayan heyettir⁴⁹.
3. Yüksek denetleme heyeti: İslami bankaların şeri denetleme organlarının kaynağını teşkil eden, bankaların tüm kademelerinde etkin olan heyettir. İslami finans işlemlerinin gerçekleştirilmesinde şeri ve kuramsal temellerin kaynağını oluşturmaktadır⁵⁰.

Tüm bu sebeplerden dolayı heyette görevli olanların şahsiyetli ve karakter sahibi olması gerekir. Şahsiyetten gaye heyet üyelerinde olması gereken Allah Teâlâ'nın kitabını, Hz. Peygamberin sünnetini, icma noktalarını, Arapça dilini, fıkıhçıların görüş ve delillerini, usulü fikhî, kapalı delilleri, şeriatın gayelerini bilmek gibi özellikleri kastediyorum. Kararlarda objektif olmak, kafasına göre fetva vermemek ve dinde radikal ve katı olmamakta bu özelliklerdendir⁵¹.

5.2.2. İkinci Konu: Şeri Denetimin Hedefleri

İslami bankaların şeri denetimi için birçok özel hedefler vardır. Ancak en önemlisi şeri denetim tarafından denetlenen bankaların ve finansal kurumların İslam şeriatında haram sayılan hata ve işlemlerden korunmasıdır⁵². Ayrıca şeri denetim,

⁴⁸ Muhammed Emin Ali el-Kattan – er-Rekabetu's şeriyeti'l feale fi'l mesarifi'l islamiyye – s. 327

⁴⁹ Hamza Abdulkerim Hammad, "el-Fıkhi ve Usulihî" Ürdün Üniversitesi, 2004./s. 4

⁵⁰ a.g.e.,s.5.

⁵¹ 10 zilhicce 1428 tarihinde gerçekleştirilen fıkıh forumunda bu heyetin ilanı yapıldı

⁵² Ahmed Muhammed el-Âl, Fethi Ahmed Abdulkerim, en-Nizamu'l-İktisadi fi'l-İslam Mebadiuhu ve Ehdafuhu, 1. Baskı, Mektebetu Vehbe. Mısır, 2000 - s. 26

İslam bankalarının başka temel esaslarını da hedeflemektedir. Denetimin hedeflerini açıklama noktasında, hedeflerin hepsini kapsamak için birçok kaynağa başvurduk. Bunlar aşağıdaki gibidir.

1. İslami bankaların işlemlerinde helal olanı uygulaması, İslam şeriatının kaçınılmasını emrettiği haramlardan sakınılması için helal ve haram olan işlemleri açıklamak ve beyan etmek.
2. Hayrın tüm kesimlere ulaşmasını sağlamak amacıyla, İslami bankaları ve tüm çalışanlarını İslam şeriatına bağlılığa teşvik etmek.
3. Çeşitli iç düzenlemeler, kararlar ve temel sistemin İslam hukukuna uygunluğuna, uygun olmayanlara karşı olmasına ve batıl kabul edilmesine dair güven sağlamak. Bu konularda İslam hukukunun şart ve kaidelerine uymayanların hesap vermesi.
4. Şeriat kural ve kaidelerinin uygulanmasında garantili olmak amacıyla, şeri denetimde görev alacakların İslami ölçülere uygun kişilerden seçildiğine dair emin olmak. Bu ölçüler dini, ahlakı, bilimsel ve karakter oluşumuyla alakalıdır.
5. Kayıt, model ve sistemlerin İslam hukukunun kaide ve kurallarına uygun olduğuna emin olmak. Bu bağlamdaki usulsüzlükleri bilip düzeltmek.
6. Sürdürülen işlemlerle alakalı İslam hukukunun kaide ve kurallarına uygunluğu incelemek, araştırmak ve gözlemlemektir. Problem ve sıkıntıları beyan edip giderilmelerini sağlamak.
7. Yatırım hesabı sahiplerine, hisse ortaklarına ve ilgili kişilere İslami banka işlemlerinin İslam hukukuna uygunluğunu belgeleyen sertifika sağlamak.
8. İslami bankacılık işlemlerinde diğer denetim organlarıyla yardımlaşmak⁵³.

⁵³ Ezher üniversitesi öğretim üyesi Hüseyin hasan şehata şeri işlemlerde uzman - delilu irşadati'r rekabeti'ş şeri'yye fi'l masarifi'l islamiyye – birinci baskı – yayın tarihi: 1423h.-2002

9. Banka işlemlerinden herhangi biriyle alakalı, banka yönetim meclisine gerekli tavsiye ve öneriyi sunmak.
10. Hukuk tarafından özel gayret gerektiren önemli faaliyet ve sorunlar etrafında bu konuları fikhî kitaplara müracaat ederek detaylı ortak çalışma hazırlamak.
11. Kayıt, model ve sistemlerin İslam hukukunun kaide ve kurallarına uygun olduğuna emin olmak.
12. Müşterilere, dayanağını bilmedikleri veya meşru olmadığını zannettikleri bazı işlem ve eylemlerine yönelik sorularını cevaplamak ve konuyla alakalı varsa heyetin görüşünü açıklamak. Heyetin konuyla ilgili açıklaması yoksa şeri gözetmen, cevaplamaları için bu soruyu heyete sunar⁵⁴.
13. İslami bankacılıkla alakalı toplantı, seminer ve sempozyumlar da şeri alanlarda bankayı temsil etmek ve gündem maddeleriyle alakalı şeri sunum takdim etmek⁵⁵.
14. İslam hukukunun kaidelerine uygunluk sağlamak amacıyla, bankalarla yapılan sözleşme çalışmaları yapmak⁵⁶.

5.2.3. Üçüncü Konu: Şeri Denetimin İsimleri

Şeri denetim İslami bankalarda Yen'i ortaya çıkan bir ıstılahtır. Bu nedenle günümüz fıkıhçıları ve araştırmacıları İslami finans kurumlarındaki şeri denetim heyetinin bir ismi üzere ittifak etmediler. Sanırım önemli olan işin gerçeği ve hakikatidir. Meşru sistemlerde mutemet olan denetim ve fetva vermek gibi vazifeleri net bir şekilde ayıran metinlerin kalitesidir.

⁵⁴ el-Kefravi, Avuf Mahmud, En-Nukud ve'l-bunuk fi'n-Nizami'l-İslami, 3. Baskı, Merkez İskenderiyye li'l-Kitap, İskenderiye, 1998.. S. 320

⁵⁵ Abdülhak Hamiş – Hey'etu'l fetva ve'r rekabeti's şeriyeye fi'l mesarifi'l islamiyye – s.333

⁵⁶ Şeybani, Muhammed Abdullah, Bunuk Ticariyye bi Dûni Riba, 1. Baskı, Daru Âlemi'l-Kitab, 2002.– s. 161

İslami bankalarda şeri denetimden sorumluluğun birçok isimleri olduğunu görüyoruz. Bu da şeri denetimin şekline rolüne hedeflerine ağırlığına sistematik ve yasal konumuna göre değişmektedir.

Dr. Ahmet el-ulyatın en önemli ve belirgin isim tasnifi şu şekildedir.

1. Şeri denetim
2. Şeri denetim heyeti
3. Şeri denetim komisyonu
4. Şeri denetim organı
5. Şeri denetim meclisi
6. Şeri denetim ve fetva heyeti
7. Şeri takip ve fetva heyeti
8. Şeri heyet
9. Şeri müsteşarlık
10. Şeri gözetim
11. Şeri Meclis
12. Şeri organ
13. Şeri inceleme
14. Dini komisyon
15. Fetva verme komisyonu

16. Fetva verme heyeti
17. Fetva heyeti
18. Araştırma ve fetva Birliği
19. Araştırma ve fetva İdaresi⁵⁷

Tercih:

Sanırım en uygun isim şeri takip ve fetva heyeti olmalıdır. Çünkü bu heyetin görevi sadece denetim değildir. Sadece şeri denetim dersek asli görevi olan fetva vermek ve uygulanma sürecinin takibi olan görevlerini ifade etmiş olmaz⁵⁸.

Ayrıca şeri denetimin yanı sıra şeri denetim heyeti dersek daha uygun olur. Nitekim bu ifade İslami bankalardaki müftü, müsteşar, sekretarya ve araştırmacıları gibi, şeri denetimin tüm üyelerini kapsar⁵⁹.

⁵⁷ Ahmed Abdulafuv Mustafa el-Aleyat, “er-Rekabetu ala’l- mesarifi’l- İslamiyye”, (Y.L. tezi), 2006. S. 54-55

⁵⁸ Ba’li, Abdulhamid Mahmud, el-İstismaru ve’r-Rekabet’ş-Şeriyye fi’l-Bunuki ve’l- Müessatu’l- Maliyyeti’l-İslamiyye, 1.Baskı, Mektabetu Vehbe, Kahire,1991.– s. 211-214

⁵⁹ Haşimi Muhammed Tahir, El-Masarifu’l-İslamiyye ve’l-Masadiru’t-Taklidiyye, 1. Baskı. Yayım: Menahil, 2010.– s. 163-165

6. ÜÇÜNCÜ BAHİS: ŞERİ DENETİMİN HÜKMÜ, ŞEKİLLENMESİ VE OLUŞUMU

İslami bankalardaki şeri denetimin oluşumuna ve hükmüne dair sarih bir nas bulunmamaktadır. Ancak İslami bankaların İslam hukukunun kaide ve kurallarına uyması farzdır. İşte bu noktada denetimin meşruiyetine dair genel deliller, ayetler, peygamber efendimiz ve bazı sahabelerin görevli ve valileri denetleme uygulamaları gibi deliller yok sayılamaz.

Ayrıca şeri denetimin şeri ve kanuni iki cihetin oluşumuna değineceğiz. Bunları detaylı bir şekilde açıklayacağız.

Bu bahis aynı zamanda şeri denetimin oluşumunu da kapsar. Bu denetimin oluşumunda meydana gelen farkları da açıklayacağız. Kimileri denetimi iki heyete ayırırken kimileri ise üç heyete ayırmaktadır. Tercih edilende bu görüştür. Bunlar; yüksek heyet, şeri inceleme heyeti ve fetva heyetidir. Bunları detaylı açıklayacağız.

6.1. Birinci Konu. Şeri Denetimin Hükmü

İslami bankaların İslam hukukunun kaide ve kurallarını bağlılık taahhüdü Bu bankaların sorumlularının denetimi ile olması şeri denetimin meşruiyetini tamamlar. Dr. Hüseyin Ratib'in düzenlemesi gibi ilhak yolu üzere bazılarının delilleri nispet etmesi bu delillerdendir. Bunlar;

6.1.1. Emri Maruf Nehyi Münkerin Teşvikini İfade Eden Bir Grup Şeri Deliller

Bu deliller şunlardır.

Kuran:

وَأَلْتَكُنْ مِنْكُمْ أُمَّةٌ يَدْعُونَ إِلَى الْخَيْرِ وَيَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ (١٠٤)

Sizden, hayra çağıran, iyiliği emreden ve kötülükten men eden bir topluluk bulunsun. İşte kurtuluşa erenler onlardır⁶⁰.

كُنْتُمْ خَيْرَ أُمَّةٍ أُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ تَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَتَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَتُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَلَوْ آمَنَ أَهْلُ الْكِتَابِ لَكَانَ خَيْرًا لَهُمْ مِّنْهُمْ الْمُؤْمِنُونَ وَأَكْثَرُهُمُ الْفَاسِقُونَ (١١٠)

Siz, insanlar için çıkarılmış en hayırlı ümmetsiniz. İyiliği emreder, kötülükten men eder ve Allah'a iman edersiniz. Kitap ehli de inansalardı elbette kendileri için hayırlı olurdu. Onlardan iman edenler de var. Ama pek çoğu fasık kimselerdir⁶¹.

وَالْمُؤْمِنُونَ وَالْمُؤْمِنَاتُ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ يَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَيُقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَيُطِيعُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ أُولَئِكَ سَيَرْحَمُهُمُ اللَّهُ إِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ (٧١)

Mümin erkekler ve mümin kadınlar birbirlerinin dostlarıdır. İyiliği emreder, kötülükten alıkoyarlar. Namazı dosdoğru kılar, zekâtı verirler. Allah'a ve Resulüne itaat ederler. İşte bunlara Allah merhamet edecektir. Şüphesiz Allah mutlak güç sahibidir, hüküm ve hikmet sahibidir⁶².

Sünnet:

من رأي منكم منكرا فليغيره بيده ، فان لم يستطع فبلسانه فان لم يستطع فبقالبه ، وذلك اضعف الايمان

Sizden her kim bir kötülük görürse onu eliyle düzeltsin. Eğer eliyle değiştirmeye gücü yetmezse diliyle, ona da gücü yetmiyorsa kalbiyle. Ve işte bu, imanın en düşük mertebesidir⁶³.

Bu deliller emri bil maruf ve nehyi münkeri kapsamaktadır. Bu deliller ister ibadet olsun isterse de muamelat olsun kötülüğün her türlüsünü nehyi etmektedir. Şüphesiz banka işlemlerinin şeri kurallarla düzenlenmemesi, hakkında nehyin bulunduğu

⁶⁰ Ali İmran suresi ayet 104

⁶¹ Ali İmran suresi ayet 110

⁶² Tevbe suresi ayet 71

⁶³ Sahihi Müslim – iman kitabı – Tahkik Muhammed Fuat Abdalbaki – Beyrut el-ihyau't turasi'l arabi – c.48. 1/69

kötülüklerdendir. Bankaların işlemlerinde şeri kurallarla düzenlenmesi ise, hakkında emir olan iyiliklerdendir⁶⁴.

6.1.2. Emanete Riayet Ve Onu Muhafaza Etmeyi İçeren Bir Grup Deliller.

Kuran:

وَالَّذِينَ هُمْ لِأَمَانَاتِهِمْ وَعَهْدِهِمْ رَاعُونَ (۳۲)

Onlar, emanetlerini ve verdikleri sözü gözeten kimselerdir⁶⁵.

إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُكُمْ أَنْ تُؤَدُّوا الْأَمَانَاتِ إِلَىٰ أَهْلِهَا وَإِذَا حَكَمْتُمْ بَيْنَ النَّاسِ أَنْ تَحْكُمُوا بِالْعَدْلِ إِنَّ اللَّهَ نِعِمَّا يَعِظُكُمْ بِهِ إِنَّ اللَّهَ كَانَ سَمِيعًا بَصِيرًا (۵۸)

Allah, size, emanetleri mutlaka ehline vermenizi ve insanlar arasında hükmettiğiniz zaman adaletle hükmetmenizi emrediyor. Doğrusu Allah, bununla size ne güzel öğüt veriyor! Şüphesiz ki Allah, hakkıyla işitendir, hakkıyla görendir⁶⁶.

Sünnet:

عن أبي هريرة رضي الله عنه عن النبي صلى الله عليه وسلم قال: أد الامانة الي من اتتمنك ولا تخن من خاتك

Ebu hureyre (ra) Hz. Peygamber (sav)`in şu sözünü rivayet etmiştir: “Sana emanet bırakanın emanetini geri ver. Sana ihanet edene ihanet etme⁶⁷.”

عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ يَقُولُ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: كُلُّكُمْ رَاعٍ وَكُلُّكُمْ مَسْئُولٌ عَنْ رَعِيَّتِهِ

Abdullah b. Ömer (ra)'in naklettiği bir hadiste Allah Resülü şöyle buyurdular: Hepiniz çobansınız ve hepiniz elinizin altındakilerden sorumlusunuz⁶⁸.

Bu emanete riayet ve onu muhafaza etmek delillerinin genel anlamında bir yönden şeri denetimi kapsadığını görüyoruz. Allah Teâlâ şeriatını tatbik etme hususunda

⁶⁴ Hüseyin Ratib Reyyan, er-Rikabetu'l-Maliyye fi'l-Fıkhı'l-İslami, 1. Baskı. Daru'n-Nefais, 1999.– s. 187-188

⁶⁵ Mearic suresi ayet 32

⁶⁶ Nisa suresi ayet 58

⁶⁷ Tirmizi Muhammed Bin İsa, el-Camiu's-Sahih : Süneni Tirmizi, (Tahkik: Ahmed Mahmud Şakir), Daru İhyai't-Turas, Beyrut,– c. 3/564

⁶⁸ Müslim – el-İmare kitabı – c. 1829 – 3/1458

âlimlere güvenmiş ve itimat etmiştir. Şüphesiz finansal banka işlemlerinin Allah'ın emrine peygamberin metoduna uydurulmasını Allah Teâlâ âlimlere emanet etmiştir. İşlemlerin İslam hukukuna göre düzenlenmesi konusunda İslami bankalarda yatırım ve hissedarlar tarafından âlimlere itimat vardır. Bu konuda bilmezlikten gelmek ve tefrit yapmak emanete hıyanet demektir⁶⁹.

6.1.3. Hz. Peygamberin Hesap Ve Sorgulama Uygulamaları

Bu hususta hem Buhari hem de Müslim'in rivayetinde Ebû Humejd-es-Saâdi'den demiştir ki: Peygamber (s.a.) Ekd kabilesinden İbn Lütbiyye adında bir ada-mı zekât memuru olarak tayin etmiş -ki İbn'üs-Serh (bu zatın ismi-nin) İbnü'l-Ütebiyye olduğunu söylemiştir- Bir süre sonra (adam zekât toplama işini bitirip) gelmiş ve..."Şu (mallar) sizindir. Şu(nlar da) bana hediye edildi." demiş. Bunun üzerine Peygamber (s.a.) minbere çıkıp Allah'a hamdü sena ettikten sonra (şöyle) buyurmuş: "Benim görevlendirdiğim bir memura ne oluyor da -Bu sizin bu da bana hediye edildi- diyor. Annesinin yahut ta babasının evinde ol-saydı da (bir) baksaydı, kendisine bir hediye verilir miydi, yoksa verilmez miydi? Sizden zekât mallarından (haksız yere) bir şey alan kıyamet gününde, o malı da (omuzunda) getirir. Eğer o mal deve ise onun feryadı, inekse böğürmesi koyunsa acı bir melemesi vardır." Sonra elle-rini kaldırdı. Hatta biz koltuklarının altını gördük. Sonra "Allah'ım tebliğ ettim mi? Allah'ım tebliğ ettim mi?" buyurdu⁷⁰.

Burada görüyoruz ki; Hz. Peygamber zekât memuru olarak görevlendirdiği kişiyi zekât malından ne harcama yapmış, neyi almışsa o konuda onu hesaba çekiyor. Hatta işçinin hediye kabul etmesinin caiz olmadığını açıklıyor. Çünkü o kişi o görevi yapmasaydı o hediye ona verilmezdi. Görüyoruz ki; Hz. Peygamber bize hesaplama, sorgulama ve ihmalkârlığın tahrif ve fesada götüreceğini öğretiyor⁷¹.

⁶⁹ Abdülmecid Mahmut es-Selahiyin – Ürdün üniversitesi ilahiyat fakültesi dekanı - heyatu'l fetva ve'r rekabei's şeriyye ve devruha fi'l mesarifi'l islamiyye – 14. Yıllık uluslararası konferans – s. 250

⁷⁰ Buhari c. 6578-6/2559

⁷¹ Hüseyin Ratib Reyhan, er-Rikabetu'l-Maliyye fi'l-Fıkhı'l-İslami, 1. Baskı. Daru'n-Nefais, 1999 – s. 21-22

6.1.4. Hz. Peygamberin İzinde Sahabe-i Kiramın Ve Halifelerin Şeri Denetim Uygulamaları

Hz. Ömer'den rivayet edildi ki; kendilerini işlerine vermeleri, başkalarını kayırmamaları için, faziletlerini bildiği ve hıyanetle itham etmediği amillerini sorgular ve mallarını ikiye bölerdi. Çünkü durum bunu gerektiriyordu. Çünkü o eşitlik sahibi adil bir imamdı⁷².

6.1.5. Hisbe Sistemi

Bu şeri denetime benzer bir sistemdir. İslam'ın başında bilinen, laik sistemle karışan muhasebecinin Pazar denetleyiciliği tartı ve kantarları kontrol etme yetkisi vardır. Yine tüccarlara helal ve haram hükümleri sorar. Bunu bilenler ticaretine devam eder. Bilmeyeni ise ticaretinden çıkarır. Ticarete girişmeden öğrenmesini sağlar. Bunun sebebi ise insanların bilmeden haram yemesini engellemek.

Hz. Ömer şöyle derdi. Dini konularda bilgisi olmayan bizim pazarımızda ticaret yapmasın.

Netice olarak şeri denetim İslam devletinin ilk dönemlerinde hâkimin en önemli sorumluluğu ve vazifesi idi. Bunu hisbe teşkilatı gibi özel organlar yürütürdü. Tüm bunlarla beraber o zamanda bizim zamanımızdaki fitne, aldatma ve haram yoktu. Bizim zamanımız bu gibi İslam hukukunun kural ve kaidelerine uyan sistemlere daha fazla ihtiyaç duymaktadır.

⁷² İbn Teymiye Ahmed Bin Abdulhalim El-Harrani, es-Siyaset'ş-Şeriyye fî Islahi'r-Râî ve'r-Raiyye, 2. Baskı, Daru'l-Ceyli'l-Arabi, 1408 h. (1988) – s. 40

6.2. Şer'i Denetimin Şer'i Ve Kanuni Niteliği

Burada şer'i denetimin şer'i ve kanuni niteliklerinin her birini başlıca ele alıp muasır ulemanın şer'i denetim heyetlerinin görevlerindeki nitelik ihtilaflarını, kanuni nitelikleri ve mali kurumların İslami şeriat hükümlerinin bağlayıcılığının zaruri olması üzerine ifadelerini açıklayacağız. Söz konusu nitelik iki kısımdır:

6.2.1. Denetimin Şer'i Niteliği

Buradan şer'i denetimin tarifinden anlaşıldığı üzere şer'i denetim heyetinin birçok çeşitli ve farklı görevlerinin olduğunu anlıyoruz. Bu heyetin, Mali kurumlara istişaresini beyan etme yoluyla müftülük görevi, mali kurum ve çalışanlarını bıktıran akitlerin denetleme rolünü yürütme yoluyla muhtesip faaliyetlerini, bunun dışında söz konusu mali kurumun sağladığı bankacılık faaliyetlerinin denetim rolünü yürütme, İslami şeriat hükümlerini uygulama ve özel işçi görevi olan düzenli akit formüllerini üretme gibi birçok görevi icra ettiklerini görüyoruz. Burada muasır ulema şer'i denetim görevlerinin şer'i niteliği hakkında ihtilaf etmişlerdir⁷³. Şu şekilde:

1. İfta (Fetva Vermek)

Denetim ve fetva verme arasındaki benzerlik: şer'i denetim heyetinin görev niteliğini, isminden ve bazı görevlerinden de anlaşıldığı üzere fetva vermektir. Dolayısıyla söz konusu heyet, takip ettiği bankacılık kurumunun sorgu ve danıştıkları konulara cevap vermek suretiyle görevini yürütür. Bu heyet her sorgu ve istişare üzerine cevap veren müftü rolünü yürütmektedir.

Denetim ve fetva verme arasındaki fark: ancak bu nitelik, bankacılık kurumunun faaliyetlerini denetleyen şer'i denetlemenin bağlayıcı olmasından dolayı

⁷³ Ahmed Abdulafuv Mustafa el-Aleyat, "er-Rekabetu ala'l- mesarifi'l- İslamiyye", (Y.L. tezi), 2006.- s.61

reddedilmiştir. Aynı şekilde müftünün görüşü de Kadı'nın görüşünün aksine (Kadı'nın görüşü bağlayıcıdır) bağlayıcı değildir⁷⁴.

2. Hisbe (iyiliği emredip kötülüğü nehyetmek)

Denetim ve hisbe arasındaki benzerlik: hisbe iyiliği emredip kötülüğü nehyetmekdir⁷⁵. Şer'i denetim heyetinin, takibatında olduğu mali kurumların faaliyet ve işlemlerini denetleme rolünü yürütme görevi, muhtesibin çarşıda yaptığı göreve benzemektedir.

Denetim ve hisbe arasındaki fark: ancak şer'i denetleme heyetinin bu rolü, muhtesibin rolünden farklıdır. Çünkü muhtesip çarşıda karşılaştığı ihlalleri düzeltme ve İslami şeriat ile faaliyetleri uzlaştırma görevleriyle genel bir muvazzaftır. Burada ise fıkhi niteliği, şer'i denetim heyetini hisbe sayarak görevine kısıtlama mümkün değildir.

3. Ücretli Vekâlet

Ücretli vekâlet fukaha'ya⁷⁶ göre caizdir. Bu şer'i denetim görevleri ve niteliklerine döndürmek mümkündür. Çünkü hissedarlar, bu şer'i denetim heyetini, bankacılık kurumlarının yaptığı faaliyetlerin ahengini güçlendirmek ve İslami şeriat kaide ve hükümleri ile de bağdaştığı için onları vekil kılmıştır. Aynı şekilde yönetim kurulunun aynı gaye ile söz konusu heyeti kuruma vekil tayin etmesi de bu manadadır. Bu heyet, bu göreve karşın ücret alıyorsa bu vekâlet mutlak değil aksine ücretli vekâlettir⁷⁷.

4. Kiralama

Bazı âlimler, şer'i denetim heyetinin, mali bankacılık kurumuna olan bağlantısının kiralama akdi olduğunun rivayet edildiğini zikretmişlerdir. Dolayısıyla şer'i denetim

⁷⁴ Anzi İsam Halef, "Sanadiku'l-İstismari'l-İslamiyye ve'r-Rekabetu aleyha" Doktora Tezi, Ürdün Üniv., Ürdün, 2004.- s160

⁷⁵ İbn Kayyim et-Turuku'l-Hükmiyye, (Tahkik: Nayif Bin Ahmed), Mecmau'l-fikhi'l-İslâmi, 1.Baskı, Cidde, 2007.- s.233

⁷⁶ İbn Nüceym Zeyneddin Bin İbrahim Bin Muhammed, er-Resailu'z-Zeyniyye fi'l-Mezhebi'l-Hanefi, (Tahkik : Muhammed Ahmed Sırac), 1. Baskı, Daru's-Selam, Kahire., 2006

⁷⁷ Anzi İsam Halef, "Sanadiku'l-İstismari'l-İslamiyye ve'r-Rekabetu aleyha" Doktora Tezi, Ürdün Üniv., Ürdün, - 254

heyeti görevinin kiralama akdine olan yakınlığı herhangi başka bir şeyin yakınlığından daha fazladır.

Çünkü şer'i denetleme heyetinin, mali kurum tarafından kendisine yöneltilen soru ve istişarelere öneri sunması aynı şekilde ihlalleri düzeltmek, mali kurumun faaliyetlerini kurum tarafından verilen aylık veya yıllık belli ücret karşılığında şer'i yönden incelemesi bu heyeti, özel ücretli işçi konumuna koymaktadır. Tabi bu, heyetin kurum hizmetlerinin ilerlemesi yönünü hedeflemesiyle olur. Veya birçok mali kurumun yaptığı gibi ortak işçi konumuna koymak olur⁷⁸.

Hulasa: fetva heyeti ve şeri denetlemenin bütün faaliyet ve uygulamaları meşrudur. Bu bazı faaliyetlerin, kadim hukuk niteliklerine itaat edip bazılarında itaat edilmemesine etmemesine bakmaksızın böyledir. Çünkü bazı faaliyetlerin bu hukuki nitelik ve tahrifatları, şer'i denetim heyetinin görevini oluşturan karışık alakalar ışığında bu faaliyetlerin sınırlarını beyan etmekten başka bir şey değildir.

6.2.2. Denetimin Kanuni Niteliği

İslami mali kurumlar genelde kurulum aşamasında kanun ve tasarılarında İslam, şeriat hüküm ve prensiplerinin bağlayıcılığına ve şer'i denetimin bulunması zorunluluğuna yer verirler. Buna rağmen bazı bankalar, İslam şeriat hükümlerini, uygulamalarında tatbik etmeksizin sadece kanunlarda yazmayla yetinirler.

Geçmişte Uluslararası İslam Düşünce Enstitüsünde defalarca icra edilen bir incelemede, dünya çapında elli küsur İslami bankanın olduğu ve bunlardan %64'ünün temel tüzükte geçen şer'i denetim heyetinin kurulması şartını kapsamadığı görülmüştür. Sadece İslami şeriat hükümlerinin bağlayıcı olduğunu ifade etmekle yetinmişlerdir. Aynı şekilde %63'ünde şer'i denetim heyetinin kurulması, sözleşmede ifade dahi edilmemiştir. Bu incelemenin sonuçları olarak, şer'i denetim rolünün oldukça az olduğu görülmüştür. Çünkü incelenen İslami

⁷⁸ Muhammed Davud Bekir – istiklalu aza heyeti şer'iyye, 13-17

bankaların %28'i şer'i denetim rolünün gerekli görme ayrıcalığına mazhar olmuştur⁷⁹.

Bazı ülkelerde, bankacılık olsun ya da olmasın bütün mali kurumların kanunlarında şer'i denetimin gerekliliği ifade edilmiştir. Aynı şekilde bazı devletlerin anayasalarında şer'i denetimin ülke çapında gerekliliği ifadesi yer almıştır. Uluslararası İslami bankalar birliğinin, dünya çapında bunları denetleyen bir yüce heyet kurmaya da muktedirdir⁸⁰.

Hulasa: kanuni nitelik hususunda, İslami bankaların kuralları içerisinde bankadan bankaya değişiklik gösteren farklı ifadeler vardır. Her biri, İslami şeriata uygun olsun veya olmasın kendine göre bazı ifadeler yazıyor veya sadece bağlayıcı olduğunu ya da "İslami" kelimesini yazmakla yetiniyor. Hâlbuki olması gereken bu değil. Bunları kısaca birkaç noktada açıklayacağım:

1. İslami şeriat hükümlerinin bağlayıcılığının ifade edilmesi

Bazı mali kurumlar, temel tüzük, kuruluş kanunları veya tesis akdinde, üslup ve yoluna değinmeden hatta şer'i denetim heyetinin bulunmasını anlatan bir işaret dahi vermeden İslami şeriat hüküm ve prensiplerinin bağlayıcılığını ifade etmişlerdir. Hâlbuki bulunması ve görevlerini yürütmesi üzerine açık bir ifadenin bulunması vacip olduğu halde. Çünkü bu, insanların bu kuruma olan güvenini arttırmaktadır.

2. Şer'i heyet, şer'i danışman veya şer'i murakıbbın bulunmasının ifade edilmesi

Buna örnek olarak Mısır Faysal İslam Bankasını verebiliriz. Bu bankanın kuruluş kanunlarında, banka faaliyetlerinin İslami şeriat hükümlerine uyumluluğunu takip etme görevi kendilerine verilen şer'i denetim heyetinin düzenlemesi ele alınmış ve temel tüzükte de görev ve yetkilerinin düzenlemesi belirtilmiştir.

3. Bütün İslami bankalarda şer'i denetim heyetinin bulunmasının ifade edilmesi

⁷⁹ Ma'hedi'l-âlemî li'l-fikri'l-İslâmî, Takvimu Devri'l-İctimai Li'l-Masarifî'l-İslamiyye, 3. Cilt, (1996).

⁸⁰ Garib Nasır, Usulu'l-Masrafiyyeti'l-İslamiyye, 1. Baskı. Kahire,1996.

Bazı ülkeler İslami bankalarda şer'i denetimin gerekli olduğunu kanunen ifade etmişlerdir. Örneğin: 1985 yılında Birleşik Arap Emirliğinde yapılan federal kanunların 6.'sında şöyle ifade edilmiştir: “Banka, mali kurum ve İslami yatırım şirketlerinin her birinin kuruluş sözleşmesi ve temel tüzüğünde şer'i denetim heyetinin oluşturulması ifadesi zorunludur. Aynı şekilde banka faaliyetlerinin İslami şeriat hükümlerine uyumluluğunu takip etme görevi kendilerine verilen ve temel tüzükte de görev ve yetkilerinin düzenlemesi belirtilen bu heyetin üç üyeden az olmaması da zorunludur.”

4. Ülke çapında şer'i denetim heyetinin bulunması

Arap emirlikler ülkesi, bakanlar yönetiminin kararıyla bankalar, mali kurumlar ve yatırım şirketlerinin faaliyetlerinin İslami şeriata uygun bir şekilde meşruiyetini sağlamak için 1985 yılında konulan federal kanununun 5. Maddesinde 6. Sayısında ülke çapında şer'i ve kanuni bir yüce heyetin oluşturulması ve bu heyetin bütün görüşleri her yönüyle bağlayıcı olmasının ifade edilmesinde öncülük etmiştir.

5. Uluslararası düzeyde bir yüce heyetin bulunmasının ifade edilmesi

Uluslararası İslami bankaların kuruluş antlaşması, dördüncü bapta birliğin örgütsel yapısını ve bu birliğin temel mekanizmasını içermiştir. Bunların içerisinde şer'i yüce denetim heyeti de bulunmaktadır⁸¹. Bu antlaşmanın 16. Maddesine uygun olarak, her bankanın ve uluslararası İslami bankalar birliğinin yönetim kurulunun şer'i denetim heyetlerinin başkanlarından oluşmalıdır. Tabi doğru olan, fukaha ve ulemeden uygun kimselerin eklenmesidir⁸².

6.3. Şer'i Denetimin Oluşumları Ve Bankaların Örgütsel Düzen Yapısındaki Yeri

⁸¹ Beytu't-temvili'l-Kuveyti, “ed-Devabitü's- Şer'iyye li-Mesireti'l- Masarifi'l-İslamiyye”, Mecellet'l-İktisadi'l-İslami, 25. Sayı, (1985).– s.81

⁸² Ahmed Abdulafuv Mustafa el-Aleyat, “er-Rekabetu ala'l- mesarifi'l- İslamiyye”, (Y.L. tezi), 2006.– s.65

Burada bazı âlimlerin ve yazarların kısımlandırma ve ihtivasındaki ihtilaflara rağmen şer’i denetimin oluşumlarını açıklayacağız. Aynı şekilde bu heyetin yapısını ve İslami bankadaki konumunu da ele alacağız.

6.3.1. Şer’i Denetimin Oluşumları

Burada İslami bankalardaki şer’i denetim heyetini iki heyet olarak kısımlandıranlar var;

1. Fetva heyeti: bu heyet bankaların fıkıh kuramı yönüyle fetva çıkarmayla ilgilenen birimdir.
2. Şer’i inceleme heyeti: bu heyet ise iç yönetimin, fetva heyeti tarafından çıkarılan fetvaları uygulama yönünü takip ile ilgilenen birimdir.

Burada fıkıh ve uygulama yönüyle iki heyetin de birbirlerine gerekli ve tamamlayıcı olduğu, bu iki heyetin bir heyet altında toplanamayacağı hakikati anlaşılmaktadır. Bu yönetimin karşılaşılabileceği ilk çelişkidir. Yönetim merkezine gelen bir kişinin, iç denetimin uygulanmasına karşı çıkıp, yetkinliğini sınırlaması ve netice itibariyle kastettiği şeylerde tam bir ölçme ve değerlendirme yapmadan düşük bir seviyeye koymak tabiatında bulunan bir şeydir.

Özel bir yapıya sahip olan kurumsal İslami bankalarda, yapısının sıhhati ve tatbikin yeterliliği için şer’i denetim esastır. Bu yüzden bu kurumların yapısı, iç ve dış denetimi kapsayacak şekilde oluşturulmuştur.

Bu denetim üç seviyeyi kapsamaktadır:

1. Ulya
2. Vusta
3. Mübaşere

Birimlerin yetkinliğine ve kurumun seviyesine göre olan bu dağıtım oldukça önem arz etmektedir.

Zikrettiğimiz bu özel sınıflandırma bazı sebeplere ve bankaların uygulama esnasındaki ameli gözlemlere dayanmaktadır. Aşağıda bu gelişmeleri takip edenler tarafından yazılmış bazı yazıların bir bölümünü misalleriyle beraber zikredeceğiz.

1. Çoğu İslami bankalarda Fetva heyetinin rolü, bankaların ayakta kalması için verilen tahmine dayalı ve uygulamalarının fiili denetimdeki fetva rolünü geçmemektedir. Bu yüzden fetvaların uygulanmasını ve uygulamaların tamamının bu fetva heyetine arz edilmesini takip eden bir inceleme heyetine ihtiyaç duymaktayız.

2. Şüphesiz İslami bankaların gelişimi, kalkınması, yayılması, uygulamaların artması, bankacılık ve yatırım faaliyetlerinin çoğalması sebebiyle, fetva heyetinin bunlardan haberdar olup uygulama seyrini takip edip, bunları rapor olarak banka yönetimine göndermesi oldukça zorlaşmıştır. Bu yüzden inceleme heyetinin bulunması zaruridir.

Bu saydığımız görüşlere ilave edilen bazı görüşlerde vardır:

Bu görüşe göre iki heyete başkanlık yapacak bir heyetin bulunması ve bütün İslami bankalar için yüce mahkeme konumunda olmasının zaruri olduğunu ifade edilmiştir. Çünkü bu heyetleri gerekli görmeyen bankalar pasif paraya maruz kalıyorlar. Dolayısıyla işçilere göre ödeme düzeyi, uzman ve yetkililere göre ise değerlendirme düzeyi düşüyor⁸³.

Zamanımızda banka ve mali kuruluşlardaki şer'i denetim heyetinin genelde şu üç birimden oluştuğunu görmekteyiz:

1. İslami bankalardaki şer'i denetim için yüce heyet: bu heyet, ülkenin seviyesine göre fıkıh ve ilim meselelerini, gelişme tekliflerini ve daha önce yapılmayan önerileri, ele alan bir kuruldur. Aynı şekilde her bankanın durumuna

⁸³ Abdullatif Hamza, el-Masarifu'l-İslamiyye en-Nazariyye ve't-Tatbik, 1.Baskı, Daru Usame, Ürdün, 2001.- s.80

göre kanunlaştırma biriminin belirtmesi suretiyle, şer'i denetim heyetinin faaliyetlerine, uygulanmasının uygun olup olmadığına da başkanlık yapar.

İslami Bankalar, mali kurumlar ve yatırım şirketlerinin denetimini yapan bu yüce heyet, bu meseleleri, meşruiyeti ve İslami hükümlere uygunluğunu onaylamak için ele alır. Aynı şekilde bu uygulamaları yürütme esnasında bir sıkıntıyla karşılaştığında görüş bildirir ve bu görüşü⁸⁴ bağlayıcıdır.

Bu birliğin 1988.05.25 tarihinde gerçekleşen yönetim kurulu toplantısının 24. Celsesinde, Haliç, Orta doğu, Afrika ve Asya'da birimlerinin kurulması hususunda, yüce fetva heyeti ve şer'i denetim heyeti olmak üzere iki heyet oluşturulmasına karar verilmiştir. Aynı şekilde toplantıda bu birimlerin şu şekilde olacağı kararı alınmıştır:

a. Altı üyeden oluşmaktadır. Bu üyeler Sudan, doğu Afrika, Mısır, Türkiye, Pakistan, Bangladeş ve Haliç bölgelerindeki bu birliğin üyeleri olan İslami banka ve mali kuruluşların uygulama bölgelerini temsil edecekler.

b. İslam fıkıh kurulu (İslam konferansı örgütü) üyelerinden üç kişi. Bunların belirlenmesi İslam fıkıh kurulunun aday göstermesiyle olacaktır⁸⁵.

2. Fetva heyeti: her İslami bankanın, özel ve faaliyetleri kapsamında uzman bir fetva heyeti vardır. Bu heyet fetva çıkarmak, bankanın faaliyetlerini şeri bir asıla dayandırmak, nazariyat yönüyle meseleyi üstlenmek ve İslami bankaların sıkıntılarını çözüm veya şeri ve ameli alternatif yollar bulmakla sorumludur.

3. Şer'i inceleme heyeti: bütün İslami bankalarda şer'i inceleme heyeti, uygulama yönüne önem göstermektedir. Banka yönetiminin, uygulamalarında bilinen İslami şeriat çizgilerini ve şartlarını izlemesiyle aynı şekilde fetvanın çıktığı uygulamaları ve bu fetvalarda izlediği yöntemler bu önemi daha da güçlendirmektedir⁸⁶.

⁸⁴ Cabir Ahmet, el-Bunuku'l-Merkeziyye ve Devruha fi'r-Rikabe ala'l-Bunuki'l-İslamiyye, 1. Baskı, Ezher Üniversitesi: Salih Abdullah Kamil Merkezi,1999.– 12.cilt . s.22

⁸⁵ Mahmud El-Ensari, İsmail Hasan, Sümer Mustafa, el-Bunuku'l-İslamiyye, 2. Baskı, Mektebetu Ehram, 1988.– s.102

⁸⁶ Abdullatif Hamza, el-Masarifu'l-İslamiyye en-Nazariyye ve't-Tatbik, 1.Baskı, Daru Usame, Ürdün, 2001.- s.81

Faizle işleyen ticari bankalarda bulunmayan bu özel heyetlerle, şer'i denetim heyetinin yönetim piramidinin en üstünü oluşturduğunu anlamak zor değil. Çünkü bu heyet şeriat âlimlerinden oluşuyor. Ve şer'i denetim heyetinin bütün İslami bankaların bütün faaliyetlerini haramlardan kesin olarak uzaklaştırma hedefi ile bu görevi üstlenmişlerdir⁸⁷.

6.3.2. Bankanın Örgütsel Yapısında Şer'i Denetimin Yeri

Şer'i denetim amaçlarının gerçekleşmesinde ilerleme kat etmek, engellerin oluşmasından kaçınmak için ve İslam şeriatı kaide, hüküm ve prensiplerine bağlayıcılığının oluşması için mali kurumların örgütsel yapısındaki şer'i denetlemenin konumunu açıklamak gerekir. Çünkü şer'i denetimin bu mali kurumların örgütsel yapısının dışında faaliyet göstermediği malumdur. Aksine diğer birimler gibi bu örgütsel yapıda bulunması gereklidir. Ancak bu üyelerin, geçerli olan akitler, tasarılar ve kurumun özel yönetim kararlarının geçerli olmasındaki faaliyetlerde olmasını kastetmiyoruz. Bilakis bunların vaziyeti, faaliyetler ve kurumun şeriat kaide ve hükümlerinin bağlayıcı olması gibi faydalanılan ve faaliyetlerinin tabiatından türetilmiştir⁸⁸.

Burada şer'i denetim üyelerinin seçilmesinde bankadan bankaya farklılık gösterdiğini görüyoruz. Aynı şekilde birçok İslami banka temel tüzüğünde kurumlarındaki özel şer'i denetim üyelerini, seçme veya tayin etme gibi herhangi bir yol belirlememiştir. Bu iki şeyin sebebini, İslami bankalardaki yasal ağırlık ve pozisyonuna dayandırıldığını görüyoruz.

İslami mali kurumlar ve bankalarında, şer'i denetim üyelerinin seçilmesi ve tayin edilmesinde izlenen yol şunların dışına çıkmamaktadır:

1. Hissedarların genel kurulu veya onları temsil edenler tarafından.

⁸⁷ Ceylali Acce, el-Kirâdu fi'l-Masarifi'l-İslamiyye beyne'l-Fıkhı'l-İslami ve't-Tekanniyati'l-Masrafiyye, 1.Baskı, Dar Haldûniyye, 2006.– s.204

⁸⁸ Ba'li, Abdulhamid Mahmud, el-İstismaru ve'r-Rekabet'ş-Şeriyye fi'l-Bunuki ve'l- Müessatu'l-Maliyyeti'l-İslamiyye, 1.Baskı, Mektabetu Vehbe, Kahire, 1991– s.20

Örneğin: Faysal Mısır İslami bankası, Bereket Moritan İslami bankası, masraf er-racih.

2. Yönetim kurulunun seçmesi üzerine hissedarlar genel kurulu tarafından.

Örneğin: Sudan'ın doğusundaki İslami banka.

3. Yönetim kurulu tarafından.

Örneğin: et-temvil'l mısri es-suudi bankası, beytu't-temvil es-suudi et-tunusi.

4. Harici bir şey tarafından. Bahreyn el-İslami bankası gibi. Adalet bakanlığı tarafından yardım almak suretiyle⁸⁹.

Bu heyetin, örgütsel yapıda icra müdürlerine bağlı olmadan bilakis tam bir bağımsızlıkla direkt olarak hissedarların temsilcilerine bağlı olması görüşünü öne sürenler de olmuştur. Bu şekilde heyetin kurumdaki en üst yönetim olan sahiplere irtibatı güzel görenler de olmuştur. Buna göre anonim şirketlerin genel kurula, ferdi şirketlerin ise direkt sahiplere bağlıdır. Şöyle ki, yürütmeyi yapacak büyüklerin bulunduğu görevliler, kararların ve fetvaların uygulanmasında denetim yerinin ta kendisidir. Ancak heyetin bağlı olduğu taraf olmaları uygun değildir⁹⁰.

İslami bankaların örgütsel yapısındaki denetim heyetinin oluşturulma mevzusunun incelenmesi, hala istişare, inceleme ve araştırma mahallidir. Bankadan bankaya ve ülkeden ülkeye farklılık gösterebilir. Bu konuda hayatımızda bazı şekil ve sabit faaliyetler ışığında tatbik edilmiş örnek biçimler vardır. Bu şekiller, her biri mali kurumlar ve bankaların kurumsal yapısındaki denetim heyetinin olup olmaması üzerine kendine has bir şekle sahip olan üç şekildedir.

6.3.2.1. Örgütsel Yapıda Şer'i Heyetin Olmaması

⁸⁹ Muhammed Emin Ali Kattan, "er- Rekabetu'ş-Şer'iyyeti'l-Feale Fi Masarifi İslamiyye", Ümmü Kura Üniversitesi 3. Uluslararası İslam Ekonomisi Konferansı, 1425 h. (2005). – s.16

⁹⁰ Muhammed bin Ahmed bin Salih, şer'i denetim rolü – s.15

Örgütsel yapıda, iç şer'i denetim heyetinin bulunmaması: ama kanuni ve iktisadi danışman tarzında, ihtiyaç halinde kendisine danışılabilir bir şer'i danışman vardır. Bu İslami bir bankanın alabileceği en kötü haldir. Çünkü söz konusu örgütsel yapıda ciddi bir denetimin yapılmaması, İslami kelimesinin kâğıda yazılan bir kelime olmasından öteye gitmez. Dolayısıyla büyük veya küçük olsun bankacılık işlemlerinin sahih veya düzeltilmeye ihtiyaç duyacak bir muhalefetinin bulunup bulunmamasına önem verilmemiş olur. Bu şekil, küçük İslami bankalarda ve geleneksel bankalara bağlı mali İslami şubelerde mevcuttur.

6.3.2.2. Şer'i Denetleme Heyetinin Bulunup Örgütsel Yapıda Şer'i Denetleyicinin Bulunmaması

Şer'i iç denetim heyetinin örgütsel yapıda bulunması. Ancak şer'i bir denetleyicinin uzun bir süre bankayla yüz yüze gelmeden sadece ihtiyaç, talep veya istek üzerine belli dönemlerde toplanarak yapılır. Bu, İslami şeriat kaide ve hükümlerinin bağlayıcı olmaması ve çok hata yapılmasının en büyük sebeplerindendir. Bunun sebebi banka görevlilerinin fıkıh meselelerini ve şer'i inceleme unsurlarını tam olarak bilmemelerine, bu şekil orta hacimli İslami bankalar bulunuyor Veya mali, şer'i ve idari denetimlerin tamamının iç denetim birimlerinin mesuliyetinde bulunmasına dayanmaktadır.

6.3.2.3. Örgütsel Yapıda Şer'i Denetim Heyeti Ve Şer'i Denetleyicinin Bulunması

Bu şekil örgütsel yapıda şer'i iç denetim heyetinin bulunmasıdır. İnceleme faaliyetleri, mesnet ve defterleri gözden geçirme, gözlem, çelişki, hata ve tavsiyeleri beyan etme ve buna benzer birçok şer'i denetimi önemli olan faaliyetlerin tamamını yerine getirmek için uzun müddet destek alınacak şeri bir denetleyici belirlenmiştir.

Bu şekil büyük İslami bankalarda mevcuttur. Aşağıda bu şeklin detaylı izahı örgütsel bir şemayla verilecektir⁹¹.

6.3.3. Şer’i Denetim Üyeleri Ve Bu Heyetin Kanuni Sorumlulukları

Şer’i denetim üyeleri İslami mali kurumlar ve banka çalışmasının temelidir. Çünkü İslami banka hizmetlerinin yerine getirilmesinde denetim, fetva verme, gözden geçirme vb. faaliyetlerle muhafaza eden onlardır. Bu konuda, bu heyetin görevleri, önemleri ve tüm ayrıcalıklarını açıklayacağız. Aynı şekilde bu konuda üyeler veya hissedarların kusur ve mesuliyet yönünden kanuni tesisini de ele alacağız. Aynı şekilde bu heyetin kararlarının bağlayıcılığı ve karşılaştıkları zorlukları da işleyeceğiz. Aşağıda bunları geniş olarak açıklayacağız.

6.3.3.1. Şer’i Denetim Üyeleri

Çoğu İslami bankalar, İslami yatırım şirketleri, deneyim evleri, finans kurumları, ekonomik deneyim sunan özel heyetler, yatırım ve kalkınma yerleri, araştırma merkezleri, ekonomik fizibilite çalışmalarını işlendiği okullar, ekonomik yatırım kurumları ve yerel, bölgesel ve uluslararası para mahfazaları; faaliyet, yatırım ve çalışmalarında ve hükümleri çıkarmada denetim heyet üyelerinin fetvalarını esas aldığı malumdur. Aynı şekilde âlim ve fakihlerin hüküm, içtihat ve niteliklerinden faydalanmışlardır. Dolayısıyla bu üyelerin şartlarını, ihtisas alanlarını ve onlarla alakalı şeyleri bilmek gerekir.

⁹¹ Hasan Hüseyin Şehate, el-Masarifu’l-İslamiyye beyne’l-Fikri ve’t-Tatbik, 1. Baskı, Kahire, 1427 H. (2006).– s.6

6.3.3.2. Şer'i Denetim Üyelerinin Sayısı

İslami banka ve kurumlarda şer'i denetim üye sayısı, bu şer'i denetim içinde gerekli sayı, örnek ve şer'i denetimin tam manasıyla doğru bir şekilde yapılmasında çalışanlar ve araştırmacıların bakış açısına göre farklılık gösterdiği gibi, hacim, hizmetler ve bu yönlerin şekillerine göre de üye sayısı değişiklik gösterebilir. Buradan anlıyoruz ki İslami bankaların işlem, faaliyet, hacim ve şubeleri bilinmeden şer'i denetimde gerekli ve örnek üye sayısını bilmek mümkün değildir⁹².

İslami kurumların düzenleme standartlarında ilk sırada şer'i denetim heyetinin tayini ve maaşının belirlenmesi, oluşturulması ve kurulması, üçüncü fıkrada şu şekilde geçmektedir; her kurumda, hissedarlarının yıllık kurul toplantısına katılmak suretiyle şer'i denetim heyetinin olması gereklidir. Bu, yönetim kurulunun, yerel tüzük ve kanunları gözetmekle beraber tavsiyesine göre olur. Şer'i denetim heyetinin, denetimi tam manasıyla yapması için en azından bankanın yönetim ve yönetim kurulundan tam bağımsız bir şekilde yetki sahibi olması ve faaliyetleri uygulamada akademik yönetim tarzlarını araştırması gereklidir.

İslami bankaların şer'i denetim üyelerinin sayısı ve belirlenmesinin keyfiyeti hususunda farklı görüşler vardır. Bazı İslami bankalar, şer'i denetim heyetini fukahadan üç üye ile oluşturmuştur. Mesela Arap Birleşik Emirlikleri İslami bankaları kanunu, bu heyetin üç üyeden aşağı olmamasını belirlemiştir. Başkaları şer'i dış danışman veya bankada devamlı görevli şer'i bir murakıbnın belirlenmesi uygulamasını ifade etmiştir. Aynı şekilde İslami bankalarda, denetim heyeti üyelerinin lehine verilen yetki süresi, yönetim ilişkileri ve raporları sunulan cihetle alakalı meselelerde farklılıklar vardır.

1979 yılında Dubai'de düzenlenen 1. İslam bankaları konferansı, İslami bankaların bazı şeriat ve karşılaştırmalı hukuk âlimleri ve ekonomi adamlarından oluşan bir heyetin bulunmasını tembih etmiştir. Bu, İslami bankalarda şer'i denetim heyetinin iki heyetten oluşması zaruretine ilavetendir. Bu iki heyet:

⁹² Muhammed Emin Ali Kattan, er-Rekabetu's-Şeriye fi Müessesati Sinati'l-Hademati'l-Maliyyeti'l-İslamiyye, Daru En-Nehdatu'l-Arabiyye, 2003.– s.19

1. Fetva heyeti: nazari yönü sağlar ve fetva çıkarmayı esas alır.
2. Şer'i inceleme heyeti: fetva heyetinin fetvasının uygulanmasını takip etmek suretiyle uygulama yönünü esas alır.

Bu iki heyetle beraber bütün İslami bankalardaki fetva heyetlerine, yüce mahkeme konumunda yüce bir heyetin kurulması da gereklidir⁹³.

Hulasa: şer'i heyet üyeleri için belli bir sayı gerektiren açık bir kanun ve karar yoktur. Bu sayı, söz konusu banka kurumunun hacim, işlem, şube ve faaliyetlerine göre değişiklik gösterebilir. Ancak bu konuda bilinen bu heyet üyelerinin üçün altına inmemesidir. Tercih edilen de budur. Bu Birleşik Arap Emirlikleri ülkesinin kararıdır.

Başka bir bakış açısıyla ise bu heyetin, İslam muamelat fihhında uzman olan üç âlim ve buna ilaveten ekonomi ve bankacılık işlemlerinde uzman iki veya daha fazla üye ve hukuk konusunda uzman olan bir veya daha fazla üyeden oluşmasıdır. Bu derlemeyi birçok itibarla seçtim. Bunlardan bazıları şunlardır:

1. Terkedilmiş meseleler ve muamelat konularını güzel bir bakışla derinden inceleme ve görüşleri ele alma.
2. Mali bankacılık işlemleri, fakih olan birinin derinden anlaması ve kavraması zorluğuna bağlı olarak, zor ve karışık olduğu biliniyor.
3. Bankaların örgütsel yapısındaki denetimin konumu, yönetim kurulu ile şer'i denetim heyeti arasında bir çeşit uyum sağlanması için bu sayıyı gerekli kılar.
4. Şüphesiz üç kişinin fetvası bir fakihin fetvasından saha güvenilir ve sağlıklıdır.

⁹³ Hannan Ali Sa'de, "Heyetu'r-Rekabetu's-Şeriyye li'l-Bank", 2015.– s.3

6.3.3.3. Şer'i Denetim Üyelerinin Uzmanlıkları

Şer'i denetim heyeti kanun, şeriat, muhasebe ve ekonomide uzman olanlardan oluşur. Aynı şekilde kararların daha sağlam, özgür, tam ve objektif olması için yönetimden bir üyenin eklenmesi de varsayılmaktadır. Çünkü bu denetim üyeleri, ekonomik, muhasebe ve kanuni meseleler aynı şekilde birinci derecede şeri hükümlerle karşılaşılıyor. Bu sebeple üyelerin bu durumlara aşina olması gerekir.

Ancak, şuan ki uygulamada şeriatta uzman olanlar ve bu İslami bankalarda çalışanların çoğu İslami mali muamelat fihri ilminde ve kavramasında eksiktirler. Bu yüzden bu konularda uzman ve tecrübesi olan kimselerden destek almalıdırlar. Aynı zamanda ekonomi uzmanları da şeriat ilimlerine bağılı bazı sıkıntılarla karşılaşmaktadırlar⁹⁴.

İslami bankalardaki şer'i denetim heyeti üyelerinin konulmasındaki bazı özellikleri:

Şüphe ve menfaatlerden kurtulmak için yönetim kuruluna girememesi. Başkaları gibi bankanın sermayesine katılmaları, genel kurul veya yönetim kurulu tarafından veya daha farklı şekilde seçilmeleri gibi.

Şer'i denetim heyet üyelerinin farklı uzmanlık alanlarının olduğunu görüyoruz. Çünkü onlar İslami mali muamelat esas ve kaidelerinin ta kendisidir. Dolayısıyla bu muameleleri şeriat-ı garra ile uyumlu hale getirmeden ispat etmezler. Bu uzmanlık alanlarından bazıları şöyledir:

a. Heyetin dönemsel rapor hazırlamasındaki uzmanlıkları:

Sözleşme sığaları ve incelemesi.

Görüş ve öneri.

Fıkhi sorulara cevaplar.

Şer'i fetvaların uygulanmasının takibi.

⁹⁴ Muhammed Emin Ali Kattan, er-Rekabetu's-Şeriye fi Müessesati Sinati'l-Hademati'l-Maliyyeti'l-İslamiyye, Daru En-Nehdatu'l-Arabiyye, 2005– s.14

Şer'i olmayan işlemlerin durdurulması.

Zekât konularını yönetmesi.

b. Şer'i heyetin denetim rolündeki uzmanlıkları

Bankada şeriat temsilcisidir.

Dönemsel toplantılar.

İncelemek için uygulamalardan numune seçme.

c. Söz konusu heyetin, bankanın muhtelif faaliyetlerinde ekonomik, toplumsal veya katalizör rolleri gibi önemli bir rolü vardır.

1. Ekonomi rolü: yatırım sözleşme ve formüllerini ve incelenmesini Aynı şekilde işlemlerin numunesini hazırlama ve inceleme ve faydalı eğitimlerde destek verilmesini özümser.

2. Toplumsal rolü: zekâtın toplanması ve dağıtılması aynı şekilde karz-ı hasen (borç verme) ilişkilerini destekleyici planların oluşturulmasını önemser.

3. Katalizör rolü: geriye İslami görüşlere uygun katalizör düzenlemesinin oluşturulması kalıyor. Oldukça önemli bir roldür. Çünkü İslami banka çalışanlarına, görevlerini en güzel şekilde yerine getirmeleri için maddi ve manevi bir ödenek sunuluyor. Çünkü kataliz etmenin yüksek manevi değeri vardır.

4. Bu heyet aynı şekilde bankacılık örflerinin bankada ihdas edilmesi ve özel yürütme talimatlarını işletme rolünü de oynamaktadır⁹⁵.

Sözün özü ve dikkate değer: şer'i denetim heyeti üyesi veya önemli şer'i denetimleri ona taahhüt eden kişinin şer'i, kanuni, idari ve ilmi bir ehliyete sahip olması gerekir. Ki onun ilme dayandırılan görüşü Allah Teâlâ'nın şu sözüne bir tasdik olsun:

⁹⁵ Casim Muhammed Şihabu'l-Faris, "el-Fikru'l-İktisadi'l-İslami fi'l-Asri'l-Vasit, (Doktora Tezi), Bağdat Üniversitesi, 1989.– s.19

(Bilmediğin şeyin üstünde durup ısrar etme; çünkü kulak da, göz de, gönül de, hepsi de bundan sorumludur.⁹⁶)

Hulasa: söz konusu şer'i heyet üyelerinin şeriat, ekonomi, fıkıh ve idare gibi muhtelif uzmanlık alanlarında aşına sahibi olmaları aynı şekilde hedefi İslami şeriata uygun işlemler yapmak olan bu kurumların işlemlerinde düzeltilemeyecek hatalardan kaçınmak için bu üyenin İslam mali muamelat fikhini da kavramış olması gerekir.

6.3.3.4. Şer'i Denetim Üyelerinin Şartları Ve Üyelerin Maaşları

Şer'i denetim heyeti üyelerinde gerekli bazı şartlar bulunmalıdır. Çünkü söz konusu heyet, insanların haklarını, mallarını ve kendilerini faizli işlemlere girmekten koruduğu için insanların yanında konumu büyük olduğu gibi banka ve kurumlarda da konumu büyüktür. Dolayısıyla bu üyelerin belirlenmesi ahlak, doğruluk, mali muamelat ve fıkhi muamelatı kavramış olması gibi bazı temel şartlar ile olmalıdır. Aynı şekilde zamanımızda bir kişide toplanması zor olan temel yönetim, ekonomi vb. işleri de bilmesi gereklidir. Bu banka ve mali kurumların, büyük gayret ve fedakârlıkla yapılan bu işe, layık bir maaş ve maişet belirlemesi ve görevlerinde ve görevlerini icra etmede ihtiyaç duydukları teçhizat ve materyalleri de sağlaması gerekir.

6.3.3.5. Şer'i Denetim Heyeti Üyelerinde Bulunması Gereken Şartlar

1. Hikmet ve fıkha sahip olması: çünkü İslami şeriata uygun olmayan mali bir işlemi engellediklerinde onun yerine şer'i bir alternatif sunmaları gerekir⁹⁷. İbnu'l Kayyim şöyle demiştir: “Bir müftünün kendisine sorulan şeyi engelledikten sonra, ihtiyaç sahibi olan o kişiye alternatif bir yol göstermesi onun bilgi ve nasihatçi

⁹⁶ İsra suresi 36. ayet

⁹⁷ Riyad Mansur El-Huleyfi, “Heyetu'l-Fetvâ ve'rekabetu's-Şer'iyye fi'l-Müessesati'l-Mâliyye'l- s.26

kimliğini gösterir. Böylece ona haram kapısını kapatıp mubah kapısını açmış olur.” Bunu misali: âlimler veya bilgin ve tavsiyeci doktorlar gibi. Hastayı hastalığından korur ve ona faydalı olanı söyler. Bu din ve beden doktorlarının durumudur⁹⁸.

2. Edebi ve ahlaki yeterlilik: heyet üyelerinin, ister banka ve mali kurumlar içerisinde isterse de dışında daima her yerde ve her zaman güzel ahlak üzerine olması gerekir⁹⁹.

3. İlmi düzey ve yeterlilik: heyet üyesinin güncel alet ve şeriat ilimlerini bilmesi ve görevi ve uzmanlığıyla alakalı güncel ilmi gelişmeleri takip edip öğrenmesi gerekir¹⁰⁰.

4. Ameli yeterlilik: heyet üyesinin, İslami mali kurumlarda şer’i denetim ve fetva verme alanında görev tecrübesi olmalıdır¹⁰¹.

Bu şartlara bakarak fetva heyetin üyelerinde bulunması gereken şartlar ve şer’i denetim heyeti üyelerinde bulunması gereken şartlar diye iki kısma ayırabiliriz

6.3.3.6. Fetva Heyet Üyelerinde Bulunması Gereken Şartlar

Fetva heyeti üyesi güzel ahlaklı, mütevazı, şeriat maksatlarını, olayları ve şeriat siyasetini bilen bir kimse olmalıdır. Müftü vasıflarını alan bir kimse olmalıdır. Bu vasıflardan bazıları şunlardır: Müslüman, adil, sorumluluk sahibi, bilgin, yeterince acık gözlü ve hırslı, zihni sağlam, insanların hallerini, tuzak ve hilelerini bilen, dininde güçlü, herhangi birinin kınamasıyla haktan dönmeyen, bir tehdit veya vaadin tesirinde kalmayan, takvalı ve zahit olan, Allah korkusu olan, görevinde ihmal

⁹⁸ İbn Kayyim, Muhammed Bin Ebu Bekir, İ’lamu’l-Muvakkiîn an Rabbi’l-Alemin, (Tahkik: Muhammed Abdusselam İbrahim), Daru’l-Kutubu’l-İlmiyye, 1. Baskı, Beyrut, 1411 H. (1991).

⁹⁹ el-Mevsuatu’l-fikhiyyetu’l-Kuveytiyye,– edeb ıstılahı. 345/2

¹⁰⁰ Riyad Mansur El-Huleyfi, “Heyetu’l-Fetvâ ve’rekabetu’ş-Şerıyye fi’l-Müessesati’l-Mâliyye’l - s.296

¹⁰¹ Fatıma bint Muhammed bin Süleyman, “el-Hibra ve Mecâlâtuha fi’fıkhı’l-İslami, (Basılmamış Doktora Tezi), Riyad İmam Üniversitesi, 2002.

göstermeden iyice araştırmak suretiyle bütün gayretini sarf eden ve müçtehit vasıflarını bulunduran¹⁰². Bu vasıflar şunlardır:

1. Fıkhın genelini, usulünü ve delillerini ezberleyip anlamış olmak.
2. Şeriat delillerinden mücmel, mufassal, emir, nehiy, muhkem, müteşabih, nasih, mensuh, âm ve mukayyed'i bilmek
3. Kur'an, sünnet ve buralarda geçen hükümlerle ilgili şeyleri iyi bir şekilde bilmek
4. Âlimlerin ittifak ve ihtilaf ettikleri şeyleri öğrenip bilmek ve icma ettiklerini bilmek.
5. Hadis ve hadis ilimlerini ihtiva etmek.
6. Kıyası, şartları ve delillerini bilmek.
7. Arap dilini üslup, sarf ve nahvi ile tam bilmek¹⁰³.

6.3.3.7. Şer'i Denetimi Takip Eden Üyede Bulunması Gereken Şartlar

1. Çalıştığı İslami bankanın işlemlerini bilmek ve anlamak. Bankacılık alanında tecrübe sahibi olması da gereklidir.
2. Tevazu, güzel ahlak vb. vasıfların bulunması.
3. İslam şeriatının haram, helal, şartlar, kaide ve kurallarını öğrenip bilmesi¹⁰⁴.

Şer'i iç denetim, şer'i denetim faaliyetlerinin gerçekleşmesinde, İslam şeriat hükümlerinin banka ve mali kurumlar bütün işlemlerinde bağlayıcılığında, herhangi bir hata ve derhal düzeltilmesi gereken bir sapmanın bilinip yönetime ulaştırılması

¹⁰² Mahmud Abdulkerim Ahmed Er Şeydir, eş-Şamil fi Muamelat ve Ameliyyatı Masarifi'l İslamiyye, 2. Baskı Daru Nefais, Ürdün, 1427 H. (2007)– s.238

¹⁰³ Muhammed Emin Ali Kattan, er-Rekabetu'ş-Şeriye fi Müessesati Sınati'l-Hademati'l-Maliyyeti'l-İslamiyye, Daru En-Nehdatu'l-Arabiyye, 2003.– s.23

¹⁰⁴ Yusuf Aşur – İslami banka yönetimi hakkında mukaddeme – s.402

ve durumu düzeltip bir daha tekrar etmemesine güvence verme hususunda önemli bir etkindir.

Hulasa: şer'i iç denetimin başarılı olması için şer'i iç denetimcilerde uygun bir şer'i arka planlarının bulunması, uygun bir eğitim telkin etmeleri ve şer'i heyetin ilmi, ameli ve İslam şeriat hükümlerini uygulamalarıyla olumlu eğilim yeterliliğini bildikten sonra belirlediklerine uygun olması gerekir. Burada ister fetva heyet üyesi isterse de takip heyeti olsun şer'i denetim üyesinin bazı belli şartları bulundurması ve bu şartları dikkate alması gerektiğini görüyoruz.

Heyet üyesinin bu şekilde bilinmesi fetvalarının dengede tutulmasını, olumsuz etkilerden de kaçınılmasını ve kabule daha yakın olmasını sağlar. Çünkü onun bilgisi ve tasavvuruyla meselenin tashih ve hükmün hedefinin gerçekleşmesi mümkün olur. Çünkü olayın, zamanın ve mekânın bilinmesi makbul fetvanın en büyük özelliklerindedir. Aynı şekilde kesintisiz eğitim içerisinde teknik kabiliyetlerini korumaları, iyileştirmelerden ve görev alanlarındaki güncel gelişmelerden haberdar olmaları, mesleki vukufiyetlerini korumak için şer'i iç denetimcileri kesintisiz eğitim sorumluluğunu üstlenmelerini sağlamaları gereklidir.

6.3.3.8. Şer'i Denetim Heyeti Üyelerinin Maaşlarının Belirlenmesi

Şer'i denetim heyetinin görevlerinin ehemmiyeti ve rüşvetlere yönelmemeleri vb. sebeplerden maaşlarının belirlenmesine riayet gerekir. Görev süreleri gibi maaşlarının, sözleşme yenilemelerinin ve başkalarıyla değiştirilmelerinin de iyi derecede düzenlenmesi gerekir. Bunun sebebi vazifelerinin mesuliyeti ve layık olan kimselerin görevlendirilmesine verilen önemdir.

6.3.3.9. Şer'i Denetim Heyetinin İstedığı Ücretin Miktarı

Şüphesiz mali hak ve avantajların fetva ve şeri denetim heyetlerinin faaliyetlerinde açık bir etkisi vardır. Bu etkinin ihmali ve görmezden gelinmesi mümkün değildir. Çünkü bazen bu ücretlerin verilen gayretlere eşit olmaması durumunda muvazzafın

ihiras (çalma), rüşvet vb. gayri şer'i işlere yeltenmesi ihtimali vardır. Bunun sebebi yapılan işe denk bir ücretin verilmemesidir. İslami bankalar ücret ve fetva ve şer'i denetim heyetinin gerek derecesine gerekse de üyelerin meşguliyetlerine göre verdiği haklar hususunda farklılık göstermektedir. Bu yüzden verilen ücret, maaş ve zahmetlerin yapılan işle eşit olması hususunda maişet düzeyi veya toplumda cari ücret baz alınmasıyla beraber bazı şart ve kaidelerin konulması gerekir.

Şer'i denetim heyeti üyelerinin iyi bir maaş ve maişeti sağlanmalıdır ki bu işi gönüllü olarak yapmadıklarını bilsinler ve tam manasıyla yerine getirsinler. Dolayısıyla görevlerini boş vakitleriyle sınırlamadan günlük ve yükümlü olan bir iş olduklarını bilsinler. Ayrıca mali kurumların bu heyetleri bir harcama ve maaş ile olduğunu bilsin ki görevlerini yerine getirebilmeleri için gerekli mekân, teçhizat ve vesileleri sağlasın. Uygun maaş, gerekli teçhizat ve vesileleri sağladıktan sonra da bir kusur olması halinde üyeleri mesuliyetleri üzerine denetlemesi de gerekir. Bunlar farklı yönden başkalarını denetlediği gibi mali kurumlarda da bu heyeti denetler¹⁰⁵.

Burada fetva heyeti üyelerinin istedikleri ücret ve mali haklar vardır:

1. Safi kardan oran. Bu mısır faysal bankasında olan bir durumdur. Vakıflar bakanlığının 42. Maddesinin 77. Rakamında m. 1977 senesinde.
2. Her yıl ücretin belirlenmesi gibi. Bu uygulama katar İslami bankasında mevcuttur. Banka kuruluş kanununun 26. Maddesine göre.
3. Tayin anında belli bir maaş belirlenmesi. Sudan faysal İslami bankasında olduğu gibi. Kuruluş sözleşmesinin 69. Maddesinin 1. Bendi.
4. Aylık maaş talebi. Sudan İslami dayanışma bankasında olduğu gibi. Banka temel tüzüğünün 55.-60. Maddelerine göre.
5. Aylık sembolik bir maaş talebi. Mısır uluslararası İslami yatırım ve kalkınma bankasında olduğu gibi¹⁰⁶.

¹⁰⁵ Faysal Abdulaziz Ferh, "er-Rekabetu's-Şeriyye beyne'l-vaki' ve'l-misal", Ümmü'l-Kura Üniversitesi 3. Uluslararası İslam Ekonomisi Konferansı, 2005.

¹⁰⁶ Hasan Yusuf Davud, er-Rkabetu's-Şeriyye fi'l-Masarifi'l-İslamiyye, 1. Baskı, Ma'hadu'l-âlem li'l-fikri'l-İslâmî, Kahire, 1996. S-12

6. Maddi bir karşılık istememek. Suud ülkesindeki yatırım bankası er-racihî şirketinde olduğu gibi¹⁰⁷.

Heyetin bağımsızlık ve dürüstlüğünün güvencesi için en güzel olan bazı şeylere riayet etmektir:

1. Ücret ve maaşların belirlenmesi, banka yönetimi tarafından değil hissedarlar genel kurulu veya maliye bakanlığı, merkez bankası, para yönetimi gibi tarafsız olan kurumlar tarafından belirlenmeli.
2. Şer'i denetim heyet üyelerine maddi olmayan veya maaşın dışında herhangi bir şeyin adı altından maddi bir şeyin verilmesi caiz değildir.
3. Heyetin değişmesi veya yenilenmesi üzerine heyetin görev süresi içerisinde maaş değerinin değişmemesi¹⁰⁸.

6.3.3.10. Şer'i Denetim Heyetinin Görev Süresi Ve İşten Çıkarılmaları

Çoğu banka ve mali kurum, tüzüklerinde ve temel kaide ve iç tasarılarında şer'i denetim heyet üyeliğinin süresini onamıştır. Bu kurumlardan çoğu, gerekliliği veya yenilenmenin cevaz hakkına değinmeden bu sürenin üç yıl olmasını belirlemişlerdir. Bu yenilik ya otomatik olur ya da olmaz. Aynı şekilde işten çıkarılma hususunda da bir düzenleme yapılmamıştır¹⁰⁹.

İslami mali kurumların zabıt kriterlerinde 1. Rakamda şer'i denetim heyetinin tayini, oluşum ve takriri 8. Fıkra da belirtilmiştir. Bu da şer'i denetim heyetinin üyelerini seçme ve görevden almasıdır. Madde şöyledir: (şer'i denetim heyeti üyeleri hissedarların genel kuruldaki hissedarların itimat ettiği yönetim kurulu tavsiyesiyle görevden alınabilir. Şer'i denetim heyetinin üyelerinin tayin kararı maaşlarının

¹⁰⁷ Genel yönetim kurulu raporu – 1990 yılında s.12

¹⁰⁸ Ahmed Abdulfav Mustafa el-Aleyat, “er-Rekabetu ala'l- mesarifi'l- İslamiyye”, (Y.L. tezi), 2006.– s.85

¹⁰⁹ Faysal Abdulaziz Ferh, “er-Rekabetu's-Şeriyye beyne'l-vaki' ve'l-misal”, Ümmü'l-Kura Üniversitesi 3. Uluslararası İslam Ekonomisi Konferansı, 2005.– s.11/1

belirlenmesini de kapsar. Genel kurulun bu işi yönetim kuruluna tevfiz etmesi de caizdir¹¹⁰.)

Hulasa: şüphesiz şer'i denetim heyeti üyelerinin, mali mükâfatlarının, ücretlerinin, görev sürelerinin belirlenmesi ve görevden alınmaları yani azledilmeleri bu şer'i heyetin egemenliğini gösteren en önemli ve güçlü aşamalarıdır.

Bura da farklı bir bakış ve kişisel bir öneri var. Bu da fetva heyeti üyelerinin resmi akademik kurum tarafından tayin edilmesidir. Bu kurum tek başına egemenliğini ve bağlayıcı tarafsız rolünü korumak için şeri heyet üyesini görevden alma yetkisine sahiptir.

6.3.3.11. Şer'i Denetim Heyeti Üyelerinin Eksiklerinin Kanuni Mesuliyeti Ve Katılımları

Mesuliyetten kasıt, ister banka ister İslami kuruluş olsun bu kuruluşlardaki çıkar sahibi her kesimin önünde olan mesuliyetin bulunmasıdır. Bura da çıkar sahibi bu kuruluşların farklı hakları için bir denklik ve ihtiram vardır. Çoğu kez bu mesuliyet bu şirket ve bankalara nazaren toplumsal bir mesuliyettir. Vatandaş gibi.

6.3.3.12. Şer'i Denetim Heyeti Üyelerinin Hata Ve Noksanları İçin Kanuni Mesuliyet

Fetva ve şeri takip heyetinin kusurları bazı olumsuz sonuçlar ve tehlikeli etkiler doğurur. Örneğin banka veya yatırımcı hissedarlar gibi kesimlerin haklarının zayı olması gibi. Bazen de malların faizli işlemlere karışıp malın faizli olma sonuçları da doğurabilir.

Aynı şekilde pozitif hukuk genel manada hata fikrini esas alan kapsamlı bir mesuliyet kararı vermiştir. Bu mesuliyet bütün şekilleriyle ve maddi ve edebi

¹¹⁰ İslami kurumları inceleme ve denetleme heyeti – s.9

unsurlarıyla zararın giderilmesini amaçlamaktadır. Medeni sorumluluk bir ön belirleme olmadan şartlarını taşıyan bütün hallerde kaimdir. Ceza hukukunda malum olduğu gibi. Bu kanun farklı kısımları ve özel icraatlarıyla kanuni prensibe mahkûmdur. Kanun ıstılahında şeri prensip olarak bilinir. Bu prensipten maksat her fiil ve fiilden kaçınma hakkında kanunun açık bir ifadesi bulunmadıkça kanunun ceza gerektirdiği bir suç sayılmaz. Bu suçu işleyenin takibi de kanunun ifade ettiği icraatlara göre mümkündür. Bu şer'i rükün, kanuni örfte insan haklarını tesellüt ve tehakkümden koruyan yegane bir sorumlu konumundadır¹¹¹.

Fetva heyetinin yalan, aldatma, tedlis ve yalancı şahitlik gibi kötü işler üzerine toplanmaları imkânsızdır. Çünkü onların felah, selah ve takva ehlinden oldukları varsayılır. Ayrıca bu heyetin en az üç kişiden oluşması da aynı anda hatada toplanmalarını imkansız kılan bir etkidir.

Bu heyetin tamamının hatada toplandığını varsayarsak, bunun temel sebebi üyelerin seçiminin kötü olmasıdır. Bu kusur, heyetin görüşlerine güveni olan katılımcıların çoğuna zarar verir. Dolayısıyla bu heyet önemli işleri yürütmekte hataya düşmüş olurlar ve sorumluluklarına verilen emanetleri bozmuş olurlar. Görevi ihlal özellikle de güvene ve emniyete dayalı işlerde genel faydaya taarruzdur. Fukahalar buna Allah'ın hakkı derler yani toplum hakkı. Bu hemen giderilmesi gereken bir haktr¹¹².

6.3.3.13. Şer'i Denetim Heyeti Üyelerinin Bankaya Katılımı

Araştırmacıların üyelerin bankaya katılımı hususunda ihtilaf vardır. Bunlardan bazıları şer'i denetim heyet üyelerinin işlemlerine baktıkları bankaya katılımlarını caiz görmüşlerdir. Aynı şekilde bu heyetin söz konusu bankaya katılımlarını engellemeyi adaletsizlik olarak görmüşlerdir. Bu üyelerin hem kendileri hem de başkaları için helal işlemlere daha hırslı oldukları varsayılır. Bu üyelerin az olması ve yeterli sayılarının bulunmaması sebebiyle bazıları birden fazla İslami banka ve İslami şirketlerde çalıştıklarını biliyoruz. Dolayısıyla bunların çalıştıkları banka ve

¹¹¹ Abdussettar el-Huveylidi – uluslararası İslami maslahay ve tehakküm genel emniyet merkezi – şeri denetim telkin ihtiyacı – s.11/13

¹¹² Muhammed Emin Ali Kattan, “er- Rekabetu’ş-Şerriyyeti’l-Feale Fi Masarifi İslamiyye”, Ümmü Kura Üniversitesi 3. Uluslararası İslam Ekonomisi Konferansı, 1425 h. (2005). S- 12

şirketlere katılımını engellemek adaletsizlik olur. Bu heyetlerin katılımlarının banka ve şirketlerin kararlarını etkileyeceği görüşü ise, bu heyetin takva, salah ve vera' ehli olmalarının varsayımı, bunların hisse sahibi oldukları bankalara iltifatlarını engeller¹¹³.

Burada açıklanması gereken, şer'i hakikatlerin vaaz cümleleri değil de nakli deliller ve bunları destekleyen akademik kanıtlar, bunlara götüren akli hüccetler ve bunları destekleyen şer'i maksatlar üzerine bina edilmeleridir.

Buna göre heyet üyesinin, üyesi olduğu mali kurumun hissesinden etkili bir orana sahip olarak sahip oldukları yetki ve tasarruf, bu üyelerinde içinde bulunduğu genel bir mefsedeye götüren başkalarına da zararı olabilecek bir zarara sebep olacak bir görev haline gelebilir. Heyet üyelerinin yetkilerinin engellenmesiyle amacını başka bir yolla elde edeceğinden bu zarar engellenmiş olur.

Buradaki mefsede zan konumdadır. Buna nazar iki yöndendir:

1. Zannın ilimle bitişmesi, dolayısıyla zanni mefsede kesin mefsedeye bitişir ve hükümlerini alır.
2. Galip olan mefsedenin mağlup olan maslahattan geriye kalabilmesinden dolayı bitişmez. Bu çok nadirdir.

Bu meselede tercih edilen, galip mefsedenin kati' mefsedeye bitişmesi ve hükümlerini almasıdır. Şatibi illet olarak şöyle söylemiştir: (işlemler babındaki zan, ilim konumundadır. Zahir olan burada da cereyanıdır¹¹⁴.)

6.4. Heyet Kararlarının Mecburiyeti Ve İslami Banka İşlemlerinin Karşılaştığı Zorluklar

Fetva da asıl olan müstefti için bağlayıcı olmamasıdır. Ancak bazı hallerde bu fetvaların bulunduğu mali kurumlar ve şer'i rekabet heyetine uygun olması suretiyle

¹¹³ Ahmed bin Abdullah bin Hamid, "Devru'r-Rakabeti's-Şeriyye Fi Dabti Âmâli'l-Bunuku'l-İslamiyye", Mecmai'l-fikhi'l-İslâmî, 19. Sempozyumu, Birleşik Arap Emirliği, Şârîka, 2004.- s.13

¹¹⁴ Şatibî, el-Muvafakat 360/2

müftünün görüşü ve cevabı müstefti için bağlayıcı olur. Bu heyetin kararları İslam şeriat hükümlerine muhalif olmadığı müddetçe her yönüyle bağlayıcıdır. Başkasıyla amel edilmez. Ayrıca İslami banka yöntemi tamamen İslami yönetime dönüşmemiş ülkelerdeki İslami bankaların çoğuna katlanıyor. İster işlemlerinde özel kanunlar konulmuş olsun isterse de faydalı oranda batı üslup ve edevatlarından tatbik edilmiş olsun. Rakip birçok zorluklarla ve İslami bankalarla ilgili rolüne engel olan meydan okumalarla karşılaşır. Bu taklidi bankaların alakası üzerine sınırlandırılmaz. Aşağıda bunları açıklayacağız.

6.4.1. Şer'i Denetim Heyetinin Kararlarının Mecburiyet Müddeti

Bazıları, danışma ve fetva talebinin banka yönetimlerine iltizami olarak vacip olduğunu söylemişlerdir. Bankanın, kanun ve şeriat esaslarına göre karar verilmesi için şer'i denetim heyetine sunmadan herhangi bir işlemde tavır uygulaması caiz değildir. Ancak bazıları islamın bir kimsenin mesleği ve uzmanlığı olmadığını ve banka yönetiminin delil ve senetlerinin görüş açısının heyetin görüş açısından farklı olmasıyla bina edilebileceği görüşündedirler. Dolayısıyla şer'i sistemin görüşlerinde bağlayıcılık kararı zaruri değildir.

Ancak danışma talebinin kazanılmış işlemlere yani bankaların ilk yaptıklarına fiili olarak uygun olduğunu dikkatleri çekmektedir. Şer'i denetim heyeti karar verirse danışma ve görüş talebinin gerekliliği gayri varittir. Bu iş İslam şeriat hükümleri, esas ve kaidelerine uygunluk üzerine hırslı olan kimselerin mesuliyetine bırakılır¹¹⁵.

Ayrıca heyet kararlarının bağlayıcılığı bankanın örgütsel yapısının konumuna, genel olarak banka içinde kararın uygulanması şekline ve şahsi üyelerin kuvvet derecesine dayanır.

Şer'i denetimin bağımsızlığı ve kararlarının bağlayıcılık sıfatını kazanması şer'i denetimin fetva, tevcih, müracat ve tashihteki rolünü yürütme hakkını veren temel prensiplerindedir. Kararları banka için bağlayıcı olmaması halinde şer'i denetimin değeri olmaz. Çünkü onların verdiği fetva şer'i bir hükümdür ve tabi olunması şeren

¹¹⁵ el-Garib Nasır – islam bankacılık usulleri – 1. Baskı 1996 s.247/

vaciptir. Bazı İslami bankaların temel tüzüğü şer'i denetim kararlarının örfi olmaması suretiyle bağlayıcılığını ifade etmemiştir. Çoğu İslami bankalar şer'i yönüyle akitler için, şer' ile şekillenmesi açısından ve kararlarının bağlayıcı olması hususunda şer'i denetime müracat edilmesini bağlayıcı kılmıştır¹¹⁶.

6.4.2. Denetim Heyetinin Karşılaştığı Zorluklar

Denetim heyetinin karşılaştığı zorluklardan bir tanesi, İslami bankaların yönetiminin zihninde denetim mefhumunun bilinmemesidir. Bu, heyet için sayılı sıkıntılar doğurmaktadır. Özellikle İslami banka yönetiminin denetim heyetinin görevleri için mutemet ve açık bir temel menhecin bulunmamasıdır. Fetva heyetinin İslami bankalarda karşılaştıkları sıkıntılardan bazıları şöyledir:

1. Bankacılık işlemlerinde ve güncel ekonomik meselelerde açık bir düşüncenin olmamasına sebep olan uzman fukaha sayısının az olması. Bundan dolayı şer'i ve sahih hükme ulaşmak zorlaşmaktadır.
2. Ekonomik faaliyetlerde hızlı ve büyük gelişmeler ve bunlara şer'i hüküm ve fetva takibinin zorluğu.
3. İslami bankaların yönetimi tarafından heyet kararlarına hızlı kabulün olmaması. Bu, görevlilerin hatalarının, şer'i muhalefetin ve bunların sıradanlaşmalarına götüren bir iştir. Dolayısıyla işin sonunda şer'i denetim, artık şekli bir hal alıp, tatbik edilmeden sadece İslami adı kalacak hale gelir.
4. İslami banka yönetiminin bazı yetkileri mubah kılmak için şer'i denetim heyetine baskı uygulaması. Ve yönetim heyetin bankacılık işlemlerinin inceliklerini tam olarak bilmemesi üzerine itimat eder. Örneğin yönetimin bazı soruları şekillendirmesi ve belli bir nitelikle nitelendirmesi veya bazı kısımlarını atması gibi. Veya soruyu hali hazırda olanın zıttına şekillendirip istediği yetkileri mubah kılmak için heyete bu şekilde sunmaları gibi.

¹¹⁶ Fadi Muhammed er-Rufai – İslami bankalar – 1. Baskı 2003 s.188

5. Şer'i denetim heyetinin uzmanlıklarının dar ve sınırlı olması. Dolayısıyla bu heyetin rolü soru ve cevap ile sınırlı kalır. Sonra hataları düzeltip yerine şer'i alternatifler sunamaz. Bankaya şer'i görünüm veren bir şer'i vitrin ve bu kuruluşların asıl amacı olan İslam şeriat kaidelerinin tatbikinin dışında sadece cumhuru muslimine tanıtım halini alır¹¹⁷.

Hulasa:

Sunduğumuz şeyin gölgesinde şer'i denetim heyetinin karşılaştığı zorluklar ve sıkıntılar açığa çıkmıştır. Bu önemli meselede faydalı olacağını düşündüğüm bazı öneriler sunacağım:

1. Acele etmemek ve fıkıh hükümlerde özellikle de mali ekonomik işlemlerde derinleşmiş ve kavramış ve temel bankacılık ve işlemlerin yapısının inceliklerini bilen yeterli sayıda âlimlerin seçilmesi.
2. Fetva ve denetim heyeti üyelerinin bankacılık işlemlerinde uzmanlıklarının bulunması.
3. İslami bankaların bütün yetkilerini denetleyip takip etme imkânı ve bazılarında göre küçük olup başkasına göre büyük yetkileri gizlememesi.
4. Araştırma, merkez ve özellikle de şeriat külliyelerinden mezun olanların alınacağı enstitülerin kurulması. Bankacılık işlemleri özellikle de İslami ekonomi öğretim maddelerinin ve rollerinin sağlanması.
5. Burada bütün İslami bankalar için bir şer'i inceleme heyetinin ve bu heyetin bütün işlerini takip edecek bir yüksek heyetin kurulması.
6. Heyetin kararının bağlayıcılığına büyük bir ciddiyetin olması, bu kararın uygulanması ve düzeltme tavsiyelerinin hemen uygulanması gerekir

¹¹⁷ Ahmed El-Hacı, Buhus ve Fetava Fıkhiyye Muasıra, 1. Baskı, Daru'l-Beşairi'l-İslamiyye, Beyrut, 1999S.36/360

7. SON SÖZ

Hayırların tamamlanmasının nimeti sebebiyle olduğu Allah'a hamdolsun. İslami bankalar hakkındaki kapsamlı çalışmalar içinde konusu "İslami bankaların uygulamalarına şer'i denetim" olan ilmi ve ameli öneme sahip bu kitabı bitirme üzerine üstünlük ve minnet ona aittir.

7.1. Önemli Sonuçlar

1. Şer'i denetim, İslami bankalardaki gidişat, yetki ve işlemlerin tamamını tahlil ve takip edip İslam şeriat prensiplerine uygunluğunu, zıt olan ve hataları çıkarıp hemen düzelter ve nasihat içeren kararlar ve kurumun gelişim yollarını gösteren bir heyettir.
2. Şer'i denetim heyetinin İslami bankalardaki görevleri, hedefe yönelik, planlı, düzenli, güdümlü, sürekli ve istenilen maksatlarını kapsayacak bir şekildedir.
3. İslami bankalardaki Şer'i denetim görevi üç temel merhale üzerine tamamlanır. Uygulamadan önceki denetim, zorunlu denetim ve ek denetim.
4. Şer'i denetim heyeti başkan, üyeler ve aralarından denetim görevini tek başına veya bir ekiple yapacak şer'i murakıpların seçilmesi ile oluşan bir meclistir. Bu ekibinde şahsi niteliklere sahip ve ilmi ve ameli yönden belli bir düzeyde olması gerekir. Bankanın müdür ve katılımcılardan bazılarının tam bir tarafsızlık olması düşüncesiyle bu heyet üyelerinden olması gerekmez.
5. Şer'i denetim heyetinin görevinin tamamını İslami banka işlemleri oluşturur. Bu heyet, bütün sözleşme, belge, doküman, rapor, önerge ve sistemleri inceler. Ayrıca görevini en güzel şekilde eda etmesi için gerekli gördüğü izah ve beyanatları sunma hakkı da vardır.
6. Şer'i denetim heyetinin bütün karar, görüş ve tavsiyeleri bağlayıcı ve geçerlidir. İslami banka yönetiminin de bütün beyanat ve malumatları temin etme ve görevlerine herhangi bir kayıt ve sınırlama koymaması gerekir.

7. Şer'i denetim heyetinin görüşünü ve hükmünü sunabilmesi için açıklama ve görüşlerini beyan etme hususunda uzman olan taraflardan yardım istemesi hakkıdır. Bu (bir şeyi düşünmek ona verilen hükmün bir parçasıdır.) şer'i kaidesine de uygundur.
8. Burada şer'i denetim heyeti ile başka denetim birimleri arasında bir organizasyon, olgunlaşma ve yardımlaşma vardır. İç ve dış mali murakıp ve merkez bankalarının müfettişleri gibi.
9. İslami bankaların farklı denetim heyetleri arasında bir çelişki yoktur. Her birinin bir gayesi vardır. Aralarında İslami bankaların bütün işlem yönlerinin hakkını koruma ve malların muhafazasını sağlayan yardımlaşma, olgunlaşma ve organizasyon olması gerekir.
10. Şer'i denetim heyeti ve inceleme ekiplerinin başarısındaki en önemli unsur, bu görevin Allah'a ibadet olduğu dürtüsü ve düşüncesidir. Dolayısıyla bu iş yapanların ihlaslı, özgüven sahibi ve birlik olmaları gerekir.
11. Şer'i denetim heyetinin banka yönetimine ve katılımcıların genel kuruluna senelik rapor listesi sunması ve banka yönetimi ile beraber islam şeriat hüküm ve prensiplerinin uygulanması sorumluluğunu alması gerekir.

7.2. Tavsiyeler

1. İslami bankalardaki şer'i denetim heyetinin tam bir tarafsızlık ve bağımsızlığının gerçekleşmesi için bu heyetin banka katılımcıların genel kuruluna ve banka yönetimine uyması ve İslami bankanın örgütsel yapısında açık bir pozisyonunun olması gerekir.
2. Klasik bankaların İslam şeriatı hükümlerine uygun çalışacak şubeler açmasını ciddi bir şekilde düşünmesi gerekir. Bu şahısların İslami bankaya yönelimlerini artıracak bir sonuçtur.

3. Bu tür bankaların görev mekanizmasını ve ayrıcalıklarını anlatan İslami bankalara özel sempozyumlar düzenlemek. İslami bankaların muhasebedeki gelişmelerini planlı bir şekilde yapılması.
4. İslami bankaların klasik bankalar ile yatırımlarının eşit gelir ve eşit kar vermesine dikkat etmesi gerekir.
5. İslami bankaların mevzuatlarını uygun bir yatırımla sürekliliği koruması gerekir.
6. İslami bankaların işlemlerinin maliye borsalarında bulunmasının önemine odaklanmaları ve bu varlığın hayata geçirilmesinde gayret etmeleri gerekir.
7. Klasik bankaların işlemleriyle alakalı yeni hizmetleri sunması gerekir. İslami bankaların da bu işlemleri daha güzel bir şekilde yapması gerekir.
8. Klasik bankaların kendilerinde bulunan büyük mevzuatları çalıştıracak vesileler bulmalıdırlar.

KAYNAKLAR

Abdulalîm Muhammed Ali, “Et-Tahavvut li-Mehatiri Siyaği’t-Temvil”, “Mecelletu ittihadi’l-masarifi’l-Arabi, , Sayı: 299, s.33-48, Lübnan, 2005.

Abdullatif Hamza, **el-Masarifu’l-İslamiyye en-Nazariyye ve’t-Tatbik**, 1.Baskı, Daru Usame, Ürdün, 2001.

Abdalmunim Kûsi, “*el-İntişaru’l-Masrafi fi’l-Alem ed-Devafi’ ve’l-Afak*”, “Mecelletu ittihadi’l-masarifi’l-Arabi, 298. Sayı, 2005.

Abdurrahman Zeki İbrahim, **Mealimu’l-İktisadi’l-İslami**, 1. Baskı, Daru Camiati Mısriyye, 2007.

Abdussettar Ebu Gudde, “ed-Davabitu’ş-şer’iyye li masireti’l-masarifi’l-İslamiyye”, Mecelletu’l-iktisadi’l-İslami, (Şeyh Salih Kamil Merkezi), 1. Sayı, Kahire.

Adil Hüseyini Ali Rıdvan, **El-Bunuku’l-İslamiyye Beyne’n-Nazariyye ve’t-Tatbik**, (Dr. Tezi) 1.Baskı, Daru Camiatu Mısriyye, 2007.

Ahmed Abdulafuv Mustafa el-Aleyat, “*er-Rekabetu ala’l- mesarifi’l-İslamiyye*”, (Y.L. tezi), 2006.

Ahmed bin Abdullah bin Hamid, “Devru’r-Rakabeti’ş-Şer’iyye Fi Dabti Âmâli’l-Bunuku’l-İslamiyye”, Mecmai’l-fikhi’l-İslâmî, 19. Sempozyumu, Birleşik Arap Emirliği, Şârîka, 2004.

Ahmed El-Hacı, **Buhus ve Fetava Fikhiyye Muasıra**, 1. Baskı, Daru’l-Beşairi’l-İslamiyye, Beyrut, 1999.

Ahmed Muhammed el-Âl, Fethi Ahmed Abdulkerim, **en-Nizamu'l-İktisadi fi'l-İslam Mebadiuhu ve Ehdafuhu**, 1. Baskı, Mektebetu Vehbe. Mısır, 2000.

Bedir bin Ali bin Abdullah, el-Hisabatu'l-İstismariyye lede'l-Masarifi'l-İslamiyye, 1.Baskı, Dar İbn Cevzi. 2009.

Cabir Ahmet, **el-Bunuku'l-Merkeziyye ve Devruha fi'r-Rikabe ala'l-Bunuki'l-İslamiyye**, 1. Baskı, Ezher Üniversitesi: Salih Abdullah Kamil Merkezi,1999.

Casim Muhammed Şihabu'l-Faris, “*el-Fikru'l-İktisadi'l-İslami fi'l-Asri'l-Vasit*, (Doktora Tezi), Bağdat Üniversitesi, 1989.

Ceylali Ace, *el-Kirâdu fi'l-Masarifi'l-İslamiyye beyne'l-Fıkhı'l-İslami ve't-Tekanniyati'l- Masrafiyye*, 1.Baskı, Dar Haldûniyye, 2006.

Anzi İsam Halef, “*Sanadiku'l-İstismari'l-İslamiyye ve'r-Rekabetu aleyha*” Doktora Tezi, Ürdün Üniv., Ürdün, 2004.

Ba'li, Muhammed bin Ebu'l-Feth Ebu Abdullah Şemseddin, **El-Metlau' Ala Ebvabi'l-Mukni'**, Tahkik: Züheyr Eş-Şaviş”, *El-Mektebetu'l-İslamiyye*, 1401 h. 1988.

Ba'li, Abdulhamid Mahmud, **el-İstismaru ve'r-Rekabet's-Şeriyeye fi'l-Bunuki ve'l- Müessatu'l- Maliyyeti'l-İslamiyye**, 1.Baskı, Mektabetu Vehbe, Kahire,1991.

Buhari Muhammed b. İsmail, **Sahihu'l-Buhari**, Dar İbn Kesir, 1993.

Cürcani Ali Bin Muhammed Bin Es-Seyyid, **Mu'cemu't-Tarifât**, (Tahkik: Muhammed Tarık el-Minşavi), 1.Baskı, Daru'l-Fudayl, 1984.

Garib Nasır, **Usulu'l-Masrafiyyeti'l-İslamiyye**, 1. Baskı. Kahire,1996.

Haşimi Muhammed Tahir, **El-Masarifu'l-İslamiyye ve'l-Masadiru't-Taklidiyye**, 1. Baskı. Yayım: Menahil, 2010.

Hudayri Muhsin Ahmed, **el-Bunuku'l-İslamiyye**, *Daru'l-Hurriyye*, 1999.

el-Kefravi, Avuf Mahmud, **En-Nukud ve'l-bunuk fi'n-Nizami'l-İslami**, 3. Baskı, Merkez İskenderiyye li'l-Kitap, İskenderiye, 1998.

Kurtubi, Abdullah Muhammed bin Ahmed, **el-Cami' li-Ahkami'l-Kur'an**, (Tahkik: Ahmed Abdulalim), 2.Baskı, Daru'ş-Şa'b, 1994.

Mecelletu Tevasulu'n-Numuvvu'l-Kavi fi ittihâdi'l-Masrafi'l Arabî, 310. Sayı (Eylül), Lübnan, 2006.

el-Mevsuatu'l-fikhiyyetu'l-Kuveytiyye, 36.cilt. s.337.

Razi Muhammed Bin Ebu Bekir Bin Abdulkadir, **Muhtaru's-Sihah**, (Tahkik: Isam Faris El-Harestani), Dar Ammar, Amman, 1425 h. (2005).

Rufâi, Fâdi Muhammed, **el-Masarifu'l-İslamiyye**, 1. Baskı, El-Halebi El-Hukukiyye, Beyrut, 2004.

Şeybani, Muhammed Abdullah, **Bunuk Ticariyye bi Dûni Riba**, 1. Baskı, Daru Âlemi'l-Kitab, 2002.

Suyuti Ramazan Hafız Abdurrahman, **Mevkifu'ş-Şeriatî'l-İslamiyye min'el-Bunuk**, 1. Baskı, Daru's-Selam, Kahire, 1425h. (2005).

Tirmizi Muhammed Bin İsa, **el-Camiu's-Sahih : Süneni Tirmizi**, (Tahkik: Ahmed Mahmud Şakir), Daru İhyai't-Turas, Beyrut, 1978.

Fatıma bint Muhammed bin Süleyman, "el-Hibra ve Mecâlâtuha fi'fikhi'l-İslami, (Basılmamış Doktora Tezi), Riyad İmam Üniversitesi, 2002.

Faysal Abdulaziz Ferh, “*er-Rekabetu’s-Şeriyeye beyne’l-vaki’ ve’l-misal*”, Ümmü’l-Kura Üniversitesi 3. Uluslararası İslam Ekonomisi Konferansı, 2005.

Hamza Abdulkerim Hammad, “*el-Fıkhi ve Usulihi*” Ürdün Üniversitesi, 2004.

Hannan Ali Sa’de, “*Heyetu’r-Rekabetu’s-Şeriyeye li’l-Bank*”, 2015.

Hasan Hüseyin Şehate, *el-Masarifu’l-İslamiyye beyne’l-Fikri ve’t-Tatbik*, 1. Baskı, Kahire, 1427 H. (2006).

----- *Delilu Irşadati’l-Muraca Ve’r-Rekabe Fi’l-Masarifi’l-İslamiyye*, 1. Baskı. 1423h. (2002).

----- “İhtisasatu Hey’eti’r-Rekabeti’s-Şeriyeye fi’l-Müessesati’l-Maliyyeti’l-İslamiyye”, *İslami Ekonomi Dergisi*, 116. Sayı, s.65. (1991).

----- **Üsesu’r-Rekabeti’s-Şamile fi’l-Masarifu’l-İslamiyye**, 2. Baskı, Kahire 1427 H. (2006).

Hasan Yusuf Davud, **er-Rkabetu’s-Şeriyeye fi’l-Masarifi’l-İslamiyye**, 1. Baskı, Ma’hadu’l-âlem li’l-fikri’l-İslâmî, Kahire, 1996.

Hüsameddin Afâne, “*Mercei’yyet’r- Rekabeti’s- Şeriyeye Fi’l- Masarifi’l- İslamiyye*”, Mu’temer li masarifi’l-İslâmiyye (İslami Bankalar Konferansı), Filistin, 1431 h. (2010).

Hüseyin Ratib Reyyan, **er-Rikabetu’l-Maliyye fi’l-Fıkhi’l-İslami**, 1. Baskı. Daru’n-Nefais, 1999.

İbn Manzur Hamid bin Mukerrem, **Lisanu’l-Arab**, 3. Baskı, Dar Sadr Beyrut, 1993.

İbn Nüceym Zeyneddin Bin İbrahim Bin Muhammed, **er-Resailu'z-Zeyniyye fi'l-Mezhebi'l-Hanefi**, (Tahkik : Muhammed Ahmed Sırac), 1. Baskı, Daru's-Selam, Kahire, 2006.

İbn Teymiye Ahmed Bin Abdulhalim El-Harrani, **es-Siyaset's-Şeriyye fi İslahi'r-Râî ve'r-Raiyye**, 2. Baskı, Daru'l-Ceyli'l-Arabi, 1408 h. (1988)

İbn Faris Ahmed Bin Faris Bin Zekeriya El-Kazvini, **Mu'cemu Mekayisi'l-Luğa**, (Tahkik: Abdusselam Muhammed Harun), Daru'l-Fikir, 1399 H. (1979).

İbn Kayyim, Muhammed Bin Ebu Bekir, **İ'lamu'l-Muvakkîn an Rabbi'l-Alemin**, (Tahkik: Muhammed Abdusselam İbrahim), *Daru'l-Kutubu'l-İlmiyye*, 1. Baskı, Beyrut, 1411 H. (1991).

-----, **et-Turuku'l-Hükmiyye**, (Tahkik: Nayif Bin Ahmed), Mecmau'l-fikhi'l-İslâmi, 1. Baskı, Cidde, 2007.

İbrahim Mustafa, Ahmed Zeyyad, Hamid Abdulkadir, Muhammed En-Neccar, **el-Mu'cemu'l-Vasit**, Mecmau'l-Luğati'l-Arabiyye, Daru'd-Da'va, Kahire, 2004.

Kadri Muhammed Tahir, **el-Masarifu'l-İslamiyye Beyne'l-Vaki' ve'l-Me'mûl**, Mektebetu Hasan El-Asriyye, 1. Baskı, 1435 (2014).

Beytu't-temvîli'l-Kuveyti, "ed-Devabitu's-Şeriyye li-Mesireti'l-Masarifi'l-İslamiyye", *Mecellet'l-İktisadi'l-İslami*, 25. Sayı, (1985).

Lokman Muhammed Merzuk, **el-Bunuku'l-İslamiyye ve Devruha Fi Tenmiyati İktisadiyyati'l-Mağribi'l-Arabi**, 1. Baskı, 1995.

Mahmud Abdulkerim Ahmed Er Şeydir, **eş-Şamil fi Muamelat ve Ameliyyatı Masarifi'l İslamiyye**, 2. Baskı Daru Nefais, Ürdün, 1427 H. (2007)

Mahmud El-Ensari, İsmail Hasan, Sümer Mustafa, **el-Bunuku'l-İslamiyye**, 2. Baskı, Mektebetu Ehram, 1988.

Muhammed Abdulfettah Es-Sayrafi, **İdaretu'l-Bunuk**, 1. Baskı, Daru'l-Menhec, 1434 h. (2014).

Muhammed Ebu Celal, “*El-Bunuku'l-İslamiyye: Neşetuha ve Tetavvuruha Neşatuha*”, el-Müessesetu'-vataniyye li'l-kitâb, , Cezayir, 1996.

Muhammed Emin Ali Kattan, **er-Rekabetu's-Şeriye fi Müessesati Sınati'l-Hademati'l-Maliyyeti'l-İslamiyye**, Daru En-Nehdatu'l-Arabiyye, 2005.

Muhammed Emin Ali Kattan, “*er- Rekabetu's-Şeriyyeti'l-Feale Fi Masarifi İslamiyye*”, Ümmü Kura Üniversitesi 3. Uluslararası İslam Ekonomisi Konferansı, 1425 h. (2005).

Muhammed Süveylim, **İdaretu Masarifi't-Taklidiyye ve'l-Masadiri'l-İslamiyye**, 1. Baskı, Matbaatu İşâi'l-Fenniyye, 1998.

Müslim bin Haccac, **Sahihu Müslim** (Şerhi Nevevi), 2. Baskı, *Daru'l-Hayr*, 1416 h., (1996).

Riyad Mansur El-Huleyfi, “Heyetu'l-Fetvâ ve'rekabetu's-Şeriyye fi'l-Müessesati'l-Mâliyye'l-İslamiyye beyne'n-Nazariyye ve't-Tatbik”, Mu'temeri'l-İlmi'yyi's-senevî 14. 2006.

Ma'hedi'l-âlemî li'l-fikri'l-İslâmî, *Takvimu Devri'l-İctimai Li'l-Masarifi'l-İslamiyye*, 3. Cilt, (1996)

Yusuf Kemal Muhammed, **Fıkhı'l-İktisadi'n-Nakdi**, 1. Baskı, Daru'l-kalem, 1990.

Zuhayli Vehbe, “*el-Masarifu'l-İslamiyye*”, Mecelletü'l-ikstisâdi'l-İslâmî, sayı 199.

ÖZGEÇMİŞ

Ad : ALMABRUK H. SULAIMAN BEN KHAIL

Doğum Yeri ve Tarihi : DERNA,LIBYA 02.03.1989

Email Adresi : braka3998@gmail.com

Eğitim : Omer Almkhtar Üniversitesi

Deneyim :Sosyal Güvenlik Fonu